

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 362 277

HD

HUN
973.3
KOV

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

HUNGARY

Handwritten notes at the top of the page: "Egyházi és Iskolai Lap" fixed, "Károlyi", "2239", "Rare", "A néző", "366 Feb 12", and "27".

A PÁRBÉR JOGI TERMÉSZETE

IRTA

KOVÁTS GYULA

JOGI TUDOR, OKLEVELES ÜGYVÉD, BUDAPESTI KIR. TÁBLAI PÓTBÍRÓ, A M. TUD. AKAD. LEVELEZŐ TAGJA, KÉPESITETT EGYETEMI TANÁR S A JOGTUDOMÁNYI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁGOK TAGJA

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1886

Ára 1 ért.

A PÁRBÉR JOGI TERMÉSZETE

IRTA

KOVÁTS GYULA

JOGI TUDOR, OKLEVELES ÜGYVÉD, BUDAPESTI KIR. TÁBLAI PÓTBIRÓ, A
M. TUD. AKAD. LEVELEZŐ TAGJA, KÉPESÍTETT EGYETEMI TANÁR S A JOG-
TUDOMÁNYI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁGOK TAGJA

BUDAPEST

PALLÁS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1886

HUN
973.3
KOV

12.17
K.

IAN 4 1933

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYONDÁJA.

ELŐSZÓ

Timon Ákosnak «A párbér Magyarországon» című munkáját a Magyar Igazságügy 1885. évi folyamának márcziusi füzetében bíráltam, ami alkalmat adott a szerzőnek ily cím alatt megjelent értekezése írására: A párbér jogi természete. Válaszul dr. Kováts Gyula kir. táblai pótbíró birálatára. Budapest 1885.

Hogy a vita eddigi anyaga jól áttekinthető legyen, először is birálatomat közlöm, melyet a válaszra adott s most megírott feleletem követ. Végül még arról fogok szólni, hogy a párbér kérdése legfőbb bíróságunk előtt elvi jelentőségű döntés céljából tárgyalatik.

Ezekből azt hiszem, kiki tájékozódhatik nemcsak a köztem és Timon között folyó párbérvitáról, de a párbér jogi természete felől is. A vita gyújtóját ép a párbér jogi természete képezi, mely kérdés kell, hogy a vita folyamán élesebben tűnjék fel az olvasó szemei előtt. Ez okon történt, hogy e füzet czime alatt három rendbeli tulajdonkép vitázó iratot foglaltam egybe.

Hogy a vita nem volt meddő, ezt talán fölösleges bizonyítgatnom. Persze, hogy a párbér kérdése gyökeresen csak törvényhozási uton oldható meg. Amíg ez meg nem történik, kötelességemnek tartottam a jelenleg fennálló jogi állapotot szem előtt tartani.

Budapestén, 1885. évi deczember 10-én.

Kováts Gyula.

TIMON ÁKOS MUNKÁJÁNAK:
„A PÁRBÉR MAGYARORSZÁGON“
BIRÁLATA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

1955

A PÁRBÉR MAGYARORSZÁGON, jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Oklevéltári nyomozások alapján írta *Timon Ákos* jogtudor, képesített egyetemi magántanár, a győri jogakadémián a jogtörténet és egyházi jog nyilvános rendes tanára. Budapest. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság. 1885. 8-rét, 411 l. Okmánytár 103 l.

A tételes jog hazánkban ritkán részesül oly feldolgozásban, hogy mibenléte a saját történelmi kútfőinkből deríttelnek fel. Nem is csoda. A jogi életnek mindinkább kisebbedik az a köre, mely a saját históriánkból nőtt ki. A közjogi anyagon kívül néhány magánjogi institutió s egyik-másik egyházi intézmény az, mely a hazai történetből táplálkozhatik. Fájó csak az, hogy még ezen szűk keretben sincs igen nyoma a hazai jellegű buvárkodásnak. Örömmel tesszünk tanuságot arról, hogy Timon könyve kivételt képez. Egészen itthon megírott könyv fekszik előttünk. Tárnya, kútfői, szelleme bizonyítja.

A könyv czime után indulva, az ember nem gondolná, hogy abban mi mindenről kell szólni. Valójában nagy történeti és jogi készletet kellett mozgásba hozni, hogy a párbér minduntalan előkerülő kérdése a dülő utra kiterelhető legyen. Sok történeti és közjogi ismeretnek kellett érvényesülni, hogy a párbér szerénynek látszó kérdése fel legyen tárva. Hogy ezt megtette, ebben áll a szerző nem eléggé méltányolható érdeme. Erről a körülményről a bírálónak sem szabad megfeledkezni, ki csak a kész levezetések tekint.

Előre is kimondom, hogy Timon könyvének történeti és közjogi alkatrészei azok, melyek a munka tudományos becsét magasra helyezik. A magánjogi rész szerintem az előbbi részeknek mögötte áll. Értem a magánjogi részben adott levezetéseket. Azonban ezen a téren már a kútfői anyag felderítése s összeállítása maga is számot tesz. Mődünkben van most már a kérdés felett vitatkozni. Timon a kérdést a homályos sejtelmek világából hatalmas kútfői apparatusával élénk állította. Még az is a szerző érdeme, ha őt czáfolgatni lehet.

A párbér kérdésének megoldását hiába keresnök közönséges egyházjogi kútfők nyomán. A közönséges egyházi jog megelégedett azzal, hogy a hívek részéről történő s időnként visszatérő szolgáltatásokat kötelező jogi szabályok által általánosságban biztosítá. A közönséges egyházi forrásokban tehát hiába kutatnók a kérdés megoldását, a mely arra irányul, vajjon dologi teher-e a párbér vagy pedig nem. A közönséges egyházi jogban csak annyit észlelhetünk, hogy idők folytán az önkéntes oblatiók kötelező erejű praestatiókká nőtték ki magokat. A párbér jogi kötelezettségének alapját a közönséges egyházi jogban igenis megtaláljuk, de az intézmény a maga kivitelében egészen a világi jogrendhez simul.

Hazánkban a párbér a jobbhagyok terhe volt. Ismerni kell tehát azon normális viszonyokat, melyek között a jobbhagyás jogi élete mozgott. Középkori jogi élettel van dolgunk, mely közjogi keretben alakult meg. A középkori javak világában a jogok és kötelezettségek az ingatlan vagyonnal függnék össze, a mi annyira megy, hogy tulajdonkép nincs szabad vagyon. Nem az egyén, de a javak maguk állanak az előtérben, a mi

a kötelmi jognak mai értelemben való kifejlését akadályozta. Még a kötelmi jog is úgyszólván az ingatlan vagyron piedestálján épült fel. A személyes kötelezettség is dologi teherré változik el. A kettő között való erős distinctio szinte alig illik a középkori jogéletre. A dologi teher ép az az intézmény, mely a kötelmi jogviszonyokból bizonyos vonatkozásokban dologi jellegű jogokat fakaszt.

Semmi kétség, hogy a jobbágyság jogi életét a földesur irányában való kötelezettségek dominálták. Ennek a czéljára szolgált a jobbágyság intézménye. Semmi kétség, hogy a jobbágyság szolgáltatásai a földesur irányában jobbára azzal az ingatlansággal állottak közvetlen összefüggésben, melyet a jobbágy birt. A szolgáltatások dologi terhek voltak. A jobbágyság jogi életének a dologi terhekben nyilvánuló normális typusa kellett hogy kihatással lett legyen a párbér czimén ismert jogi intézmény megalakulására is. Ezt én nem csak nem látom kizárva, de egyenesen valószínűnek tartom. Az igen természetes, hogy a domináló jogi intézmény adja meg a többinek is a jellegét.

A földolog mindenesetre az, hogy a dologi teher intézménye az, melybe el van a középkori kötelmi jog többrendbeli fejleménye úgyszólván bujtatva. A dologságnak tehát egészen más fogalmával van dolgunk, mint a római jogban, mely a dologi terhek intézményét tulajdonképp nem is ismerte.

A szerző tévedése abban áll, hogy a dologi tehernek csak egy alakulatát ismeri. Ebben áll munkájának legfőbb tévedése, a mi őt oly következtetésekre vitte, melyek bizony nem állhatnak meg.

Nem akarok a dologi terhek felől hosszas fejtege-

tésekbe hocsájtkozni, csak azt emelem ki, hogy szerző a dologi terhet mindenütt ott lerontva látja, hol a dologi teher nem jár az ingatlanság minden birtokosától, hanem az egyéb körülménytől is függ, minő teszem a személyi állapot.

Erre vonatkozással mondja egy helyen (74. l.) a szerző, hogy: «dologi párbér — mi már fogalmilag ellenmondás — nem létezik».

Ez a felfogás végigvonul munkáján. Pedig mi sem tévesebb.

A papi tized mint dologi teher általán el van ismerve, annak daczára, hogy a tized nem inhaereál mindig a dolgon, úgy hogy bármely harmadik személy ellen érvényesíthető volna. A c. 32. X. III. 30. szerint az az eset fordult elő, hogy a földesurak vegyes lakosságú helyeken a telkeket oly kezekre adták, quae secundum suos ritus decimas de more non solvunt. Kérdés támadt, meglehet-e rajtok a dézsmát venni? A döntés a következő: «Volentes igitur super his ecclesiarum indemnitatibus providere statuimus, ut ipsi domini, talibus personis et taliter sua praedia excolenda committant, quod absque contradictione ecclesiis decimas cum integritate persolvant, et ad id si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur. Illae quippe decimae necessario solvendae sunt, quae debentur, ex lege divina vel loci consuetudine approbata.

Mátyás ötödik decretumának 3. articulusa által kimondatott, hogy: Rasciani ad decimas solendas non teneantur, nec propter eos ecclesiasticum interdictum Christianis (non Schismaticis) imponatur. Ezt a menteséget II. Ulászló második decretumának 45. articulussában a rutheni és valachi javára is kiterjeszti, kijelent-

vén: Et quia ipsae decimae in patrimonium Christianitatis dedicatae a Christi fidelibus et non aliis schismaticis hominibus exigí solent . . .¹

Íme a tized nem jár a dolog minden birtokosától tekintet nélkül személyállapotára, a mi azonban a tized dologi voltán nem változtat. A tized, a dologi teher legkifejlettebb intézménye is mutatja, hogy a dologi teherre való kötelezettség bizonyos személyállapottól is függhet.

Ujabb időből eredő példával is szolgálok. Nagy Frigyes Sziléziára nézve azt a rendelést tette, hogy a parasztok a tizedet csak akkor tartoznak fizetni, ha a tizedre jogosult egyházhhoz tartoznak. Ha az az eset állott elő, hogy a telek katolikus kézről protestáns kézre jutott, a tizedszedés szünetelt s csak akkor éledt fel, ha a telek újra katolikus kézre került. Még a vallásbeli személyállapottól is függhetett tehát az, hogy valaki tizedet tartozzék fizetni.²

Tudjuk, hogy a dologi teher intézménye a germán jogfejlődésnek alkotása s a németek között van annak valódi hazája, hol azt az intézményt valójában ismerik is. Stobbe nyilván elismeri a dologi teherre nézve azt az alakulatot is, hogy a teherre nincs bármily birtokos kötelezve, hanem ez a kötelezés csak bizonyos minőségű birtokosra megy át, leszem csak olyanra, a ki paraszt, olyanra, a kinek bizonyos fajtájú marhája van vagy bizonyos vallásfelekezethez tartozik.²

¹ Vessd össze Ulászló negyedik decretumának 29. articulusát.

² *Dernburg*: Lehrbuch des preussischen Privatrechts. Halle. a. S. 1879. I. k. 722. l.

² *Stobbe*. Handb. des deutschen Privatrechts. Berlin. 1883. II. köt. 251. l.

És ezen nincs is mit csodálkozni, ha a dologi teher természetét közelebbről szemügyre vesszük. A dologi terhek mint *obligationes ex variis causarum figuris* jelentkeznek. Hogy dolog birtoklása által határozódnak el, ez az *obligatio* fogalmát egyáltalán nem bántja s ezzel az *obligationalis* fogalommal nem ellentétes, ha a dolog birtoklásába még bizonyos személyállapotra való tekintet is belevegyül. A mikor bizonyos állapot szüli az *obligatiót*, ez az állapot a legkülönbébben lehet meghatározva.

A *canonica visitatiók* a párbért igen sok esetben a *qualibet domo*, a *qualibet sessione* állapítják meg. Ez a terminologia egészen a dologi teherre illő, habár nem épp csak szavakon fordul meg a dolog. Lenne bár úgy, hogy a *canonica visitatio* szó szerint a *colonusokat* adóztatja meg, ez a dologi teher létét még nem rontja le. A párbér mint dologi tehernek megalkulása abban keresendő, hogy sok helyen a közönséges, a földesurnak teljesített jobbágyi szolgáltatások természetéhez képest képződött ki. Erre kell a súlyt helyezni és semmi egyébre.

E helyett a szerző a dologi tehernek a következő, szerinte hajlíthatlan meghatározásából indul ki: «Olyan teher, mely a telek vagy ház minden birtokosa által, tekintet nélkül személyi állapotára, egyenlően viselendő». Ehhez fűzi aztán a következő megjegyzést: «A párbér mindenütt a személyi állapot szerint fizettetik» (83. l.)

Hogy a *definitio* megtűr kivételeket, a tized mint kétségtelenül dologi tehernél láttuk. Az mindenesetre erősebb fajtája a párbérnek, ha a szolgáltatás tekintet nélkül az illetőnek házas (nős, férjes) voltára pusztán telki birtoklása szerint fizettetik; de nem ettől függ a

dologi teher létkérdése. A párbér dologi teher lehetett, ha a *canonica visitatio* akár úgy is szólt, hogy a párbér a *parochus*nak «a *fidelibus suis*» jár. Ennek a megszorításnak következménye csak az lehetett, hogy a párbér mint dologi teher nem vált érvényesíthetővé más valláson levők ellenében. Még kevésbé ronthatja le a párbér dolgot terhelő minőségét az, ha a *canonica visitatio*ban az áll, hogy a párbér — mint neve mutatja — csak a páros személyektől jár, feltéve, hogy nemcsak a páros állapot, de a birtoklás is határoz. Az csak a dologi tehernek erősebb kifejlése, hogy később a párbér tisztán a birtoklás alapján a nem-páros személyeket is terheli. Hogy ez bekövetkezett, szerző maga is elismeri. A hires nagyszlatinai esetben a párbér már csak a telki állományok után igazodik. Ez a párbér mint dologi tehernek teljes kifejltségét mutatja. De ez az állapot előbb is észlelhető. Ezt mutatják a következő kifejezések: a *qualibet domo*, a *qualibet sessione*. Szerző szerint ily kifejezések mellett is alattomban értendő az, hogy a párbér csak páros személyektől jár.¹ Lenne bár így, a dologi teher fogalmát még sem látom lerontva.

Abból tehát nem lehet a dologi teher ellen érvelni, hogy a párbért szabály szerint csak az «*uxorati*» visel-

¹ Itt csak melleseghivom fel a következőkre a figyelmet: «Hogy ez nálunk kezdetben úgy volt, hogy (t. i.) hazánkban a lelkészi szolgáltatás súlypontja kezdetből fogva a házasságkötés mozzanatán nyugszik: arról első sorban maga a szolgáltatás nevezete tanuskodik. Mind a párbér, mind az ágybér elnevezés épen úgy, mint a *latinus lecticale* vagy *lectica* a házasság tényével van kapcsolatban» (71. l.) Ezt az utóbbi tételt helyesebbnek tartom. Kánonilag a házasság ténye nem a házasságkötéssel áll be. Ez csak *initiatio conjugii*, mi a *sponsalia de praesenti* jellemző tulajdonsága. A párbér a házasoktól vagyis azoktól járt, kik házasokul együtt éltek, mire nem mindjárt a házasságkötés után került a sor.

lék. Szerző hiába fekteti erre a fősúlyt. Ez a körülmény a dologi terhen nem ront. Így az, hogy a párbér-jövedelem után a plébánoson megvett hadi contributio (1546. évi decretum 7. cikk) is az egyes házaspárok után járt, szintén nem bizonyít.

Ha a párbér közönséges egyházi eredetére visszamegyünk, ez az önkéntes oblációkból veszi eredetét. Lassanként az oblációkból jogi kötelező erővel bíró praestatiók, szolgáltatások lesznek s ezekből csak hosszabb folyamatban alakul meg a dologi teher. Ez a középkori jellegű fejlődésnek végső pontja. Abban az állapotban, midőn a párbér minden házasság személy által egyenlően fizettetik, ez az az idő, midőn a párbér nem volt dologi teher, hanem egyedül személyes irányú szolgáltatás. Terhelte a személyt a házasság állapot szerint. Később már a házasság birtokaránylag viselik a párbért s ez jelzi azt, miként alakul át a párbér dologi teherre. Erre az átmenetet az igavonó marhák száma szerinti kivetés nyújtja. Ez a bizonytalan kulcs lassankint eltűnik. Helyébe urbéri osztályozások lépnek, a mi az urbéri országos behozatalával éri el a tetőpontját. Ekkor már a házasság állapottól is hovatovább eltekintenek s a pusztai birtoklásra kezd a súly esni. Ebben látom én a párbér dologi teherre alakulásának befejezését, habár az attól kezdve már mint dologi teher kezd jelentkezni, midőn a párbér megszűnik minden hívőre nézve egyenlő lenni. Az urbéri viszonyoknak az urbáriumok által történt rendezése kihat a párbér-ügyre is s ezt is kezdi oly biztos alapokra fektetni, mint a melyeken az urbéri szolgáltatások nyugodtak, melyek jobbára mint kétségtelen dologi terhek jelentkeznek.

Ezen végső fejlődést a párbér természetesen nem mindenütt éri el. A fejlődés több helyen hátra marad, s egy korábbi stadiumban teng. Innét van, hogy nem állítható minden esetben az, hogy a párbér dologi teher. A felvilágosítást a canonica visitatiók nyújtják. Csak-hogy nem kell pusztán a szavak után indulni. Nem az dönt, hogy a személy vagy dolog nevezetik-e meg mint adós. A dologi teher kötelezett alanya úgy is csak mindenütt a személy. A colonus, inquilinus kifejezés mellett is fenforoghat a dologi teher esete. Nem kell szavakban rejlő külsőségek után indulni. A canonica visitatiók nem oly források, melyek elvi kérdésekre adnának feleletet, ezek a kútfők tényleges állapotok fixirozására szorítkoznak. A feldolgozás kötelessége aztán, hogy ez utóbbiakat elfogadva, jogi fogalmakká alakítsa. Azon egyáltalán nincs a szerzőnek mit csodálkozni, (84. l.) hogy a tizenkilencedik század előtt a dologi teher kérdése a kath. egyházban nem lesz felvetve. Erre egyszerűen nem volt szükség. A mi harczok azelőtt a párbérugyben protestáns részről voltak, azok sem forogtak a felett, valjon a párbér dologi teher. A kérdés általában a fizetni vagy nem fizetni körül forgolódott. Régibb magánjogi íróinknál még az urbéri szolgáltatások sem fejtegettetnek mint dologi terhek. Ki fogná ezért az urbéri szolgáltatások abbeli minőségét, hogy jobbára ugynevezett dologi terhek lettek legyen, tagadásba venni. Ezekkel az urbéri szolgáltatásokkal is úgy áll a dolog, hogy az minden esetben quaestio facti, valjon egyik-másik szolgáltatás dologi teher vagy nem inkább olyan szolgáltatás, mely dolog hirtoklásával semmi összeköttetésben sem áll. Ezen vizsgálódás terén is lehet eset arra, hogy a szolgál-

tatás a birtokláson kívül még bizonyos személyállapottal is kapcsolatban áll, a mi aztán a teher dologiágát nem rontja le. Így a gróf Károlyiak codex diplomaticusában ott, hol a szatmári tartomány 1592-ben fennállott urbáriuma van lenyomatva, Ilosvárol a következő jegyzés olvasható: Ad festum Nativitatis Domini singulus colonus uxoratus, sive sit integrae aut dimidiae sessionis colonus, dat Domino terrestri avenae cubulum unum et gallinarum singulam.¹ Egészen hason fejlődést tüntet fel, mint a párbér. Ennél is, annál is a házasság állapot a birtoklással együtt határozó.

Ezen a gondolatmeneten még csak arra akarok felelni, hogy a házatlan zsellér is fizetett párbért. (74. l. 1. jegyzet). Igaz, hogy itt szerzőnek Boncz Ferenc ellenében igaz van, ki azt állítja, hogy «az egyházi látogatásokban szolgálmányok teljesítésével csak a birtokos lakosok terheltetnek». De minek azt állítani, hogy a párbér mindig csak dologi teher. Ez nem mindig az eset, különösen nem akkor, ha a párbérrel terhelt személynek nincs semminemű fundusa.

A dologi teher merev meghatározása mellett az is hibás kiindulása a szerzőnek, hogy a tridenti zsinat határozata (sess. XXIV. c. 13. de reform.) a következő szerkezetben «kétségbevonhatlanul» kitüntetné a párbér személyes jellegét:

In parochialibus autem ecclesiis quarum fructus adeo exigui sunt ut debitis nequeant oneribus satis facere curabit episcopus..... ut primatiarum vel decimarum assignatione aut per parochianorum symbola et

¹ A *Nagy-Károlyi Gróf Károlyi család oklevéltára*. A család megbízásából sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. Budapest 1885. III. köt. 518. l.

collectas... ratione tantum redigatur quod pro rectoris ac parochiae necessitate decenter sufficiat.

Ebből én nem tudom azt kiolvasni, mintha a párbér nem válhatott volna dologi teherré. Már előbb említettem, hogy a szóban levő kérdést az általános egyházi jogi forrásokból nem dönthetni el. Az általános egyház az elvi kötelezettség kimondásával mindenha megelégedett, a kivített a particularis jogfejlődésekre bizta.

Szabadjon a példáknek a szerző adta fölötte becses és gazdag tárházából és pedig a munka okmánytárának XL. számából idézni. Itt arról van szó, hogy a munkácsi görög kath. püspöki megye lelkészei mint szedjék a párbért s felemlítettik, hogy több helyen az a szokás dívik, hogy ha az atya gyermekei között a telkét megosztja, az atya által fizetett párbért a fiak birtokaránylag fizetik. A példa igen szépen fejezi ki, hogy a párbér mégis csak a telken fekszik, tehát dologi teher. Ugyanis ezen a terhen a telek feldarabolása mitsem változtat. Az idézett okmányban a helytartóság számvevősége azt a véleményt adja, hogy: Si plures in una eademque domo habitantes sessionem colant in pane eodem, eotum tota domus veluti unus colonus consideratur. Ez a hely is a teher dologiságára vall. A telek dismembrációjából eredő kérdésre nézve a következő felelet adatik: Si in una quidem domo habitent, terras tamen subdivisas inter se habent distinctoque pane utuntur eotum paterfamilias velut colonus reliqui qua inquilini domiciliati considerantur. E helynek más értelmet alig lehet adni, mint azt, hogy a telken nyugvó terhet a telek szétदारaboltsága daczára a család feje szolgáltatja. A szolgáltatás marad a réginél s a többi személy

csak zsellérszámba jön. Mindezekben én a teher dologságát látom megállapítva.

A párbér-teher dologi minősége a jogtörténeti fejlődés során sokszor éreztette az erejét. Legjobban meg látszik ez azon, hogy a nemesek is tartoztak a kezeikre került jobbágy-telkek után párbért fizetni. Ezért az elvált az egyház következetesen küzdött. A trencsénmegyei plébánosok 1692-ben folyamodást intéznek a királyhoz, melyben olvassuk: *Insuper domini nobiles armalistae et simplices inscriptionalistae in comitatu Trenchiniensi degentes a terris rusticanis, solitos et nobis obvenire debentes metretas frumenti (párbér) solvere recusant.* A munka szerzője bizonyítja, hogy 1724-ben megújítják folyamodványukat és ismét panaszkodnak, hogy a curialisták, inscriptionalisták stb. nem fizetik a metretákat, mire a király újból elrendeli a szolgáltatások teljesítését. A nyitrai archidiaconatus 1714-ben jelenti: *Multi dominorum terrestrium tam catholicorum quam acatholicorum subditis suis donationales nobilitares procurarunt sessionesque colonicales quae decimis et metretis obnoxiae erant eisdem contulerunt quam plurimi parochorum proventus non parum minuuntur.* Igen csatánós érvek a párbér dolgot terhelő minősége mellett. A nyitrai archidiaconatus felszólalásában a tized és a párbér mint egyaránt a telket terhelők említettnek. A tizedre nézve általán el van ismervé, hogy az dologi teher, a mi a párbérré is a jelen esetben így lévén, mindakettő rokon természeténél fogva együtt volt fel- említhető.

A párbér kérdésének taglalásánál nem fog ártani, ha hason intézménynek a külföldön is utána nézünk.

Hinschius Pál a porosz egyházi jogról írott commen-

tárjában¹ a Landrecht 937. §-ához hosszabb jegyzést tesz, melyben a parochialis szolgáltatásokról (Pfarr und Küster-Abgaben) van szó. Itt említetik a «calende» s a «vilaltag»-nevű szolgáltatás, mely utóbbi husvétkor adatik. Mindkettőt Poroszország nyugatán «strená»-nak nevezik. Ha valjon ezen szolgáltatások dologi vagy személyes jellegűek, a felett vita van. Ezeket nyugati Poroszországban a Marienwerdeni főtörvényszék 1795. évben, mint eredetleg ajándékokat, pusztán személyes tartozásoknak ítélte.

Keleti Poroszországban kétféle «kalende» van, kis és nagy kalende. A «nagy kalende» Hinschius szerint is kétségen kívül állóan dologi tehernek tekintendő. Vita csak a kis kalende — apróbb tartozás — felől van. A provincialis felelbiteli törvényszék az első bírósággal személyes jellegű szolgáltatásnak vette, de a főtörvényszék (1851) a mellett döntött, hogy még a kis kalende is dologi teher. Ez ellen polemizál Hinschius. Az 1864. évi márczius 10-ről való porosz törvény arról intézkedik, hogy telekfeldarabolások esetén mint oszlanak meg az egyházi tartozások, ezek között a kis és nagy kalende.

A párbér és kalende hasontermészetű szolgáltatások. Különösen áll ez a nagy kalendét illetőleg. Ez utóbbi a párbértől bizonyára csak névre s a szolgáltatás idejére különbözik. Azt látjuk tehát, hogy van külföldi judicatura és törvényhozás, mely azt, a mi nálunk a párbér, dologi tehernek vette. Hogy ez a külföldön nem elszigetelt jelenség, arról mindenki meggyőződhet, ki Richter, a híres protestans kanonista

¹ Hinschius: Das preussische Kirchenrecht im Gebiete des allgemeinen Landrechtes. Berlin und Leipzig 1884. 442 l.

könyvét figyelemre méltatja. Egyházzogi tankönyve 237. §-ában foglalkozik az evangelicus egyházban előforduló stóladijak, visitationalis költségek és egyházi adókkal. Itt nyilván elismeri, hogy a lelkészek és egyházi alkalmazottak ellátására a régibb időből eredett praestatiók dologi természetűek is lehetnek,¹ a mi természetesen avval függ össze, hogy ezek a praestatiók a régibb idők gazdasági fejlettségének megfelelőleg szabály szerint telekbirtokosokra rovatlak. Ha így áll a dolog, az minden egyes esetben Németországban is megvizsgálást igényel, hogy a szolgáltatás minő jogi természettel bír.²

Áttérek a protestánsok viszonyára a párbérhez.

Általán ismert dolog, hogy a katolikus egyház minden keresztelt egyént a saját hívének tekint. A protestánsok kiválását tehát a katolikus egyház nem ismerte el. Hiába volt a bécsi, meg majd később a linczi békekötés. Ezek által a protestánsok szervezetet maguk részére nem biztosítottak. Ehhez járult, hogy Magyarországon olyan protestánsok is voltak, kik nem léptek volt ki nyíltan a katolikus egyház kebeléből; a mi által a katolikus álláspont csak erősbödött. A nagy békekötések inkább mint nagy fegyvertények, mint a nemzeti história fénypontjai jelentkeznek. Hisz ezeknek az idejében a protestantismus a saját termő földjén, német földön sem jutott el a westpháli békekötésig (1648), pedig szerencsésebb viszonyok közt volt. Ha ez a nagy békekötés is csak később történt meg, ha még ezáltal sem éretett el a katolikus és protestáns egyházak között egy végső megoldás, ilyes valami

¹ Richter. Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts. 7. kiadás. Lipse, 1871. 746. l. 9. jegyzet.

² Vesd össze Schulte. Das katholische Kirchenrecht. II. 1856. 560. l

hogy is történhetett volna a korábbi bécsi (1606) és linczi (1645) békekötések által oly szerencsétlen viszonyok között, melyekben a magyarországi protestánsok tengődtek. Még ha a protestantismusnak valamely jól kigondolt alkotmány hamarjában rendelkezésére állott volna is, protestáns fejedelmek híján nagy akadályokba ütközött volna. Azon egyáltalán nincs mit csodálkozni, hogy a katolikus szentszékek a protestánsok feletti jurisdictiójukat megtartották, a mi a hierarchia rendjénél fogva az erejét a plébános által is érezte. Ez a plébános aztán a maga párbérét a protestánsoktól is — kiket saját híveinek tartott — megkövetelte. Így állott a dolog elvileg, a min egyes területeken, helyenkint csak a viszonyok hatalma tudott változtatni. A gyakorlati életben előforduló compromissumokra fág tér nyilott. Egy ilyen törvényhozásilag megalkotott compromissum az 1647. évi II. decretum 12. articulusában nyilvánul. Ez a törvényezikk többfélét rendel. A dossal ellátott parochiákban a katolikus plébánost a saját híveitől nyerendő párbérré utalja, mondván, hogy ezt az evangélikus ministerek is a saját híveiktől nyerjék. A filiákban ugyanez áll. Következik egy intézkedés, mely az uti possidetis elve szerint szól, tudniillik úgy, hogy a hol eddig az evangélikusok nem fizettek a katolikus plébánosnak, ott ezentul se fizessenek, a mi megfordítva is ki van mondva a katolikus hívek javára az evangélikus lelkészek ellenében. A törvény szövegében itt az argumentum a contrario élére van állítva. Legfontosabb az utolsó intézkedés, mely így szól:

Quibus vero in locis nulli plane Proventus
Parochiarum habentur verum Plebani ex solutioni-

bus duntaxat personalibus seu sessionalibus sustentationes habuissent:

Ut in ejusmodi locis, pro bono pacis deinceps tales per Catholicos et Evangelicos incolas praestandae solutiones, per Judices locorum talium exigendae, in duas rectas coaequales partes dividantur, earumque una Parocho Catholico, altera autem Evangelico Ministro ejus vel alterius loci, cuius videlicet ministerio usi fuerint absque defectu aliquo assignentur.

Egészében a törvényt úgy jellemezhetem, hogy azt nem hatja át valamelyes elvi szempont. Távol áll az elvi megoldástól, távol attól, hogy a fizetés kinek-kinek a hite szerint történjék. Az uti possidetist látszik a legjobban óvni. És ami épp az idézett részlettel, az a szóban levő szolgáltatások természetére némi fényt derít. Solutiones personales seu sessionales említetnek, a mi arra enged következtetni, hogy a fizetések nem csupán személyes természetűek, hanem olyanokról is lehet szó, melyek sessionális vagy reális természetűek. A kifejezések, úgy látszik, nem egyértékűek. A párbér jogi alakulatai különfélék lehettek, a párbér majd mint személyes szolgáltatás, majd mint dologi teher jelentkezhettek. A gordiusi csomót az osztály egyenlő megítélésével lehetett ketté vágni, a mi egyáltalán nem áll azon állásponton, hogy «kiki az ő igazi hiti» szerint fizessen, vagyis a maga papjának. Még ugyan nem jött el az ideje annak, hogy a párbér kérdése mint dologi teher állítassék az előtérbe. Elég volt a katolikus egyháznak a protestánsok keresztelt voltába kapaszkodni, a miből csak annyit engedtetnek vele, a mit az uti possidetis elve s az kíván, hogy a bonum pacis úgy ahogy meglegyen. De már a solutiones sessionales által kifejezésre jut a párbér

dologi teherré alakulása, a mi bizonyára az urbarium általános behozatala által segítették elő a legnagyobb mértékben s a mi aztán mint sok helyen bevégzett tény teljes erővel akkor tör elő, midőn a párbérfizetés alól a protestánsok az 1790/1. évi 26. t.-cikk következtében általán mentesítetnek. Itt még csak azt említjük fel, hogy a publicum exercitium a protestánsokat mindinkább mentesítette a párbér fizetése alól. Fölötte érdekesek szerzőnek a reformatio és ellenreformatio, a publikum és privatum exercitium, továbbá a görög keletiek egyházi viszonyairól szóló nagy történelmi ismerettel írott fejtegetései, továbbá azok, melyek a resolutio Leopoldinának, a resolutio Carolinának, Mária Terézia és II. József egyház-politikai működésének szentelvék. Teljes elismeréssel adózunk itt a történeti és közjogi szempontoknak, melyek tagadhatlanul bizonyos összefüggésben állanak a párbér kérdésével is, a mikről csak azért nem szólunk, mert azok által a saját álláspontunkat nem látjuk megingatva. Azok méltatását az olvasóra bizzuk, kinek a könyv itt közelebbről nem méltatott részeit, mint igen tanulságos olvasmányt bátran ajánlhatjuk. Bennünket mindezekből csak az 1681. évi decretum 26. articulusának 20. §-a érdekel közelebbről: *Interea vero nec catholici Ministris Augustanae et Helveticae Confessionis addictis nec vero horum sequaces Plebanis Catholicis ad mentem articuli 11 anni 1647 solvere obligentur.* Mi ezen törvényhely értelme? Tagadhatlanul nagy visszaesés. Azt gondolná az ember, hogy legalább is az 1647. évi 12. articulus intézkedései lónnek megerősítve. De a hivatkozás nem erre, hanem az ugyanazon évi 11. articulusra történik, mely csak a nemesekre értendőleg mondotta ki azt, hogy a

katholikus nem fizet a protestáns, a protestáns a katholicus papnak.

Helyesen mondja a szerző: «A viszonyok egészen mások voltak mint 1647-ben, a protestánsok nem is gondolhattak többé arra, hogy akár a királyi hatalom, akár az országgyűlés az 1647. évi 12. törvényczikkel új életre fogja támasztani». Ez a visszaesés a hatalmasan lábra kapott ellenreformatio eredménye, melynek nagy hatását az mozdította elő, hogy a protestánsok kellő szervezettsége még mindig hiányzott. Ennek létesítésére a református komjáti zsinat már 1626-ban is csak elkésve törekedett. Az 1647. évi 12. articulusban tett concessiót csak a földesúri hatalom fedte ideig-óráig. A protestáns parochiális szervezetek nem épültek ki. Pedig e kor csak oly parochiális szervezeteket ismer el, melyekbe akarva nem akarva belé kell tartozni. Annak a gondolata még nem is derengett, hogy szabad egyesülésre egyházközségek (Freikirchen, Personal-Gemeinden) támadhatnak. Így aztán elegendő volt, ha valamely protestáns fél nem articuláris helyen lakott. Ez a lakás reá a katholicus plébános hatóságát az állami jog szempontjából is megállapította. Ez is elegendő a párbér fizetésének megállapítására. Külföldön még arra is volt példa, hogy ha kálvinisták lutheránus területen el is türetek úgy, mint kik egyházközségeiket szabad egyesülésre megállapíthatták, azért a lutheránus parochia pénzbeli terheihez mégis csak járulni tartoztak.¹

A protestánsok viszonyát a párbérhez az 1790/1. évi törvényhozás oldotta meg az által, hogy 26. czikke

¹ Mejer, Lehrbuch des deutschen Kirchenrechts. Göttingen, 1869. 156. l.

6. §-ában kimondotta: *Solutio Stolae aut Lecticalis hactenus per Evangelicos Parochis catholicis et Ludimagistro aut aliis Ecclesiae Servitoribus seu in aere parato, seu in naturalibus, seu in laboribus praestita in posterum ex integro cesset . . .* Ugyancsak így bánik az egyházépítkezési kötelezettséggel, t. i. azt a protestánsokra nézve a katolikus egyházak irányában megszünteti. A vesztett párbérré nézve a kártalanítás elvét is kimondja.

A törvény a protestánsokra 1791. évi június 13-án lépett hatályba, a minek jótéteménye a görög keletiekre is ki lett terjesztve.

Természetes, hogy a törvény rendelkezésének hátterét az egész történelmi fejlődés képezi. Ezt a fejlődést figyelembe venni, még mai napig is gyakorlati jelentőségű. Igaz, hogy a mentessé tett protestánsok és görög keletiekre nézve közömbös az, hogy a párbér magát sok esetben dologi teherre nőtte ki. Reájuk nézve a törvény elegendő biztosítékot nyújt az által, hogy őket *ex integro* mentesítette. A törvény nem úgy értendő, hogy csupán a meghozatala idejekori birtokállapotokra bír kihatással. Nem lehet azt mondani, hogy az azóta történt birtokváltozásokra nézve, vagyis ha telek katolikus kézről protestáns kézre ment át, a párbér mint dologi teher fennállhatna. A törvény nem *distingvál*, de a lehető legáltalánosabban rendelkezik, a mi a törvény magyarázati anyagából, az előtanácskozásokból is kimutatható. Mindazáltal több eset lehet, midőn arra vissza kell menni, hogy a párbér jogi természete megállapíttassék. Kétségtelen, hogy ha egyes esetben konstatálható, hogy a párbér dologi teherre fejlődött, ez oly birtokos irányában, ki nincs

mint bevett vallásfelekezeti egyén mentesítve, még mindig érvényesíthető lesz, feltéve azt, hogy a mennyiben a birtokláson kívül még valamely személyállapot is határozó — teszem a házasságot — az sem hiányzik. Ezenfelül az sem tévesztendő szem elől, hogy a szóban levő dologi teher, mint ilyen, csak az illető kötelezett fél saját birtoklása időtartamának erejéig szül kötelezettséget.

Arra nézve, hogy a párbér csak személyes teher, az érdemes szerző munkájának azon részében, mely az 1790/1. évi törvényhozás utáni fejleményekkel foglalkozik, felhossa azt, a mint a katolikus és görög katolikus lelkészek közötti párbér-vita el lett intézve. Egy 1814. évi kancelláriai rendelet 15. pontjában akként intézkedik, hogy «bármely néven nevezendő stola vagy párbér-jövedelem a lelkészek által csak saját szertartásu hiveiktől követelhető». A rendelkezés egészen magán hordja annak a jellegét, a mint a törvényhozó szokott intézkedni. Kitűnik ez a rendelethől, mely így kezdi: *Ne intuitu perceptionis aut praestationis proventuum ac competentiarum parochialium de hinc inter utriusque ritus parochos et populum quaestiones aut dissensiones locum habeant. pro generali regula . . . statuimus . . .* Ez nem úgy hangzik, mint vitás kérdés elbirálása. Az sem tévesztendő szem elől, hogy tulajdonkép egy vallást, habár más-más ritus szerint szolgáló papok ügyét könnyen lehetett rendezni. Az Olsavszky párbér-szabályzat, mely élő jogot képvisell, egyenesen — mint ezt már láttuk — arra mutat, hogy a görög katolikusoknál a párbér dologi teherre alakult meg. Ép az ebből támadt zavarokat intézte el a katolikusok és görög katolikusok között a kan-

ezellária. Az igen természetes, hogy az országos kormányhatóságokat a párbérviták sokat foglalkoztatták. Az egészből azonban csak azt látom, hogy végső rendezést nem hajtottak végre. Az egyes intézkedéseknek kevés a doctrinalis becse s nem igen alkalmasok a kérdés tudományos felderítésére.

A lelkészi jövedelmeknek 1802-ben történt generalis conscriptiója igen jelentős a párbérré nézve, miután valóságos katasztert létesített, melyből a dolgok állását igen jól meg lehet ítélni. Nem vagyok azonban hajlandó a generalis conscriptiónak azon erőt tulajdonítani, hogy az által a párbér egyházi adóvá változott volna át. Ez az értelme annak, midőn szerző a párbérről most már mint olyanról szól, mely onus juris publici, minő az állami föld- vagy házadó.

A kérdés igen fontos, mert ezzel függ össze azon további kérdés, a mi a párbér-követelések birói vagy közigazgatási uton való érvényesítését illeti s mit a szerző munkájának második részében tárgyal, hol a párbér mai, vagyis tételes jogát adja elő.

Még csak e két kérdéstről fogok szólni.

Az 1802-ki generalis conscriptio a párbér jogi alapjain nem változtatott. Igaz, hogy kataszternek tekinthető, de nem szolgált egyházi adók kivetésének alapjául. Ennek még csak czélzata nélkül történt az összeírás. Nem látom be tehát azt, hogy annak következtében miért változott volna át a szóban levő szolgáltatás közjogi jelleggel bíró teherré (onus juris publici.)

A párbér és egyházi adó között erős különbség van. Az első középkori s magánjogi természetű, az utóbbi az újkori állami, tehát közjogi jellegű adó utáinzata. A párbér egyházi adózás annyiban, a mennyiben nyil-

vános célra szolgáló fizetés, de nem egyházi adó tulajdonképi értelemben. A párbér speciális titulusokon alapszik, melyekre nézve az eligazodást a canonica visitatiók adják, az egyházi adó azon egyáltalános viszonyon sarkallik, melyben a hívek az egyházközséghez mint alárendeltek állanak, a mi hasonló ahhoz, mint a hogy az állampolgárok az államnak alá vannak rendelve. Középkori institutiók keretében adózásról csak annyiban lehet szólni, a mennyiben az adózás magánjogi címre alapítható, a mi azonban az adó tulajdonképeni fogalmával ellenkezésben áll. Az adót a szükséglet szempontja szabja meg, a mi a canonica visitatiókban előforduló párbérré nem illik, mert ennek a szükségletén túl is van jogosultsága, s mert az szerzett jogot képvisel a magánjog teljes hatálya értelmében. Ha a régibb időben egyházi adót keresünk, ezt legfeljebb az egyházi építkezés s az isteni szolgálat dologi kiadásaira nézve találhatjuk meg. Ezeknél a szükséglet szempontja szabja meg a kötelezettséget, meg az, hogy a kötelezettség nem magánjogi tituluson, de az egyáltalános egyházi alárendeltségen alapszik, a mi azonban az által homályosult el, hogy sok helyen az egyházi-építkezési kötelezettség dologi teherre változott át. Elismerem különben, hogy a szerzőnél, ki a párbért mint dologi terhet sohasem akarja elismerni, az csak következés, hogy a párbért egyházi adóvá teszi meg, mi aztán a competentia kérdésére is kihat. Persze, ha a szerző a magánjogi dologi teher álláspontját fogadná el, ő maga is kénytelen volna a párbér egyházi adóvá váltát s ezzel azt, hogy vitás párbérkérdések közigazgatási ultra tartozzanak, tagadásba venni.

Hiába keresem az 1802-ki generális conscriptio-

ban a nagy fordulatot. Szerző saját szavai: «A jövedelem-összeíró küldöttség míg egyrészt nincs jogositva a fennálló kötelezettségen, az élő jogszokáson bármit is változtatni, hanem azt csak constatálja: addig másrészt semmi súlyt nem helyez arra, hogy a párbér jogi természete s különösen a szolgáltatás alanya és mértéke mindenütt tüzetesen, minden kételyt kizáró módon megállapíttassék». Ha ez így van, honnét volna az, hogy a párbér magánjogi természetét veszítve, közjogi értelemben vett teherre változik el. A generalis conscriptio arra szolgált, a mire rendeltetve volt, tudniillik az 1790/I. évi törvényczikkben kimondott bonificálás czéljára.

Abból, hogy a párbér a parochialis kötelék alapján fejlődött, nem tudnám egykönnyen azt megállapítani, hogy a párbér közjogi jellegű tartozás. A régi jogi rendben a közjogi és magánjogi vonatkozások összeolvadnak. Így volt ez a jobbágyi terhek dolgában is. Maga a jobbágyiség intézménye első sorban közjogi tekintet alá esik. A közjogi természetű intézményhez fűződnek aztán magánjogi értelemben vett jogok és kötelezettségek. Így van ez a párbér dolgában is. A parochialis kötelék igaz, hogy közjogi jellegű, de abból a magánjog keretébe eső jogok és kötelezettségek fejlődtek ki.

Itt van helyén, hol a párbér mint közjogi természetű teher állíttatik az előtérbe, a híres nagyszlatinai párbérügyről megemlékezni, mely a század elején merült fel s melyben a nyitrai püspök Kluch József adott terjedelmes és igen érdekes jogi véleményt.

Az eset nézetem szerint olyan volt, hogy Nagyszlatinán a párbér már egészen dologi teherré alakult

volt meg, midőn az 1790/1. évi 26. törvényczikk be-
 köszöntött. A párbér dologi teherré történt teljes kifejlő-
 dését azon körülmény mutatja, hogy párbér metretatió
 neve alatt merőben telkek után járt. A dolog ezen
 állásában a párbért a protestansoktól is követelték s
 pedig azon ürügy alatt, hogy más a *lectica* és más
 a metretatió. Ezen distinctió mellett az 1741. évi
 8. törvényczikkkel is el kellett számolni, mely elvül
 mondja ki, hogy: *onus publicum fundo non inhaeret*.
 A püspöki vélemény kifejti tehát, hogy a metretatió
 nem közteher, de magánjogi teher, így tehát az idé-
 zett törvényczikk nem áll utjában. Bármily fonák legyen
 is az, hogy a metretatió nem volna a párbér egy
 fajtája, arra nézve a véleménynek igazat kell adni,
 hogy az nem egyház-községi adó (*onus publicum*),
 mit már a párbér és egyházi adó közötti különbség-
 tételnél tárgyaltunk. Erre a helytartó-tanács a protes-
 tansok győztességével végződött ügyet újra felvette és
 kimondotta «*praememoratum onus (értsd metretatió)
 non personale, sed omnino reale esse, neque ad
 lecticales obventiones, quae non a sessionibus, sed a
 paribus conjugatorum praestantur, consequenter reapse
 personales sunt, et art 26. 1790/1 sublatae, referri
 posse*». Tévedés a helytartótanács részéről minden-
 esetre az, hogy a metretatiót a *lecticától* megkülönböz-
 teti és pedig annál tévesebb, mert a dologi teher fogal-
 máát — mint azt mindjárt legelől láttuk — azon
 körülmény le nem rontja, hogy azt telkeik után csak
 a házasok, a párok fizetik. Ilyen dologi teher is létez-
 het, habár ekkor a teher dologi volta nem oly szembe-
 ötlő. De igaza van a helytartó-tanácsnak abban, hogy
 a metretatiót dologi tehernek vette s nem is *onus*

publicum jellegével bírónak. Hiba csak abban volt, hogy a protestánsokat fizetésre kötelezte, a mi alól pedig őket az 1790/1. évi 26. törvénycikk mentesítette. A jól kigondolt distinctio volt csak az, a mi a helytartóságot tévedésbe ejtette. Az ügy az udvari kancellárián ugy végződött, hogy a protestánsok újra nyertesek lettek. A kancellária mindenestre túl lőtt a célon, midőn határozatának indokolásában nem elégedett meg egészen azzal, hogy az 1790/1. évi 26. törvénycikk mentesítő rendelkezéséből érvel, de a dologi teher álláspontjának gyengítésére azt hozza fel, hogy az urbarium behozatalakor Nagyszlatinán a lelkészi szolgáltatások nem lettek felvéve. Hisz ezek nem urbéri szolgáltatások s azokra vonatkozó kérdések az urbéreszekhez intézett kérdőpontokban nem foglaltatnak. Különben a határozat megengedi, hogy a püspök véleményének azon időre értendőleg igaza van, midőn a protestánsok nem élvezték az 1790-ki törvényhozás kedvezményét. A mire itt főleg súlyt helyezünk, az az, hogy a kancellária határozatából nem lehet kiolvasni, hogy a párbér nem magánjogi kötelezettség, de onus publicum volna. A nyitrai püspök véleménye fölülte érdekes olvasmány, mit a szerző fejtegetései még érdekesebbé tesznek. Kár — habár több tévedést igazít helyre — hogy a dologi teher fogalmát magának merően alkotta meg s hogy a párbért onus publicummá tette, a mi aztán őt a közigazgatási hatóságok illetékességének megállapítására vitte, a miről a következőkben szólunk.

Nem tudom — ismételve mondom — hogy honnét veszi szerző azt, hogy a párbér onus publicummá lett. Ennek nyomát sem a generalis conscriptióban,

sem másut nem lelem. Arra az eredményre kell tehát jutnom, hogy a párbér elbírálása nem a közigazgatási, de a rendes birói útra tartozik elannyira, hogy ha még nálunk a közigazgatási bíróság egész intézménye léteznék is, a rendes bíróság volna az, mely egyedül lenne hivatott itélni. Még inkább áll ez akkor, midőn azon a nézeten vagyok, hogy adott esetben a párbér mint dologi teher érvényesíthető. Valahányszor így vetik fel a kérdést — a mi a leggyakoribb — szerző maga elismeri, hogy a rendes bíróság az eljárást meg nem tagadhatja s helyteleníti is a curia határozatát, melyben a rendes birói segélyt megtagadta.

Hogy a vitás párbérügyek rendes birói útra tartoznak, ezt az 1869. évi IV. t.-cikk abbéli intézkedésénél fogva indokoltnak tartom, mely szerint a jogszolgáltatás és közigazgatás elvben külön választottak. Innen túl már csak a birói út állapítható meg, a mi szerző ellenében már annál fogva is állítható, mert ő a vitás párbérügyekben a közigazgatási hatáskört nem a fejedelmet megillető patronatusra, de az állami souverénitás eszméjére viszi vissza, a magyar közjog azon általános érvényű principiumának következményeként, hogy a keresztény bevett vallásfelekezetek az állam területén nyilvánjogi jelleggel felruházott testületekként működnek.

Szabadjon erre a szerző szavaival felelni:

«A párbérintézmény a történelmi fejlődés alapján származott át korunkra, azon időben birja gyökerét, midőn még a modern jogállam követelményei nagyrészt ismeretlenek voltak».

Ilyen körülmények között egyáltalán nem talál, ha a szerző a párbérré nézve a magánjogi cím he-

lyébe a közadózási címet teszi s ezen a réven jut el a modern állami souverenitás eszméjének segélyével odáig, hogy a vitás párbériügyekben a közigazgatás hatalmát játszsza ki mint illetékest a rendes bíróság ellenében. Itt is, mint másban, a szerző történelmi intézményeket modern szemüvegen át néz, mitől pedig munkája több helyén kifejezetten óvja az olvasót.

A mi az eljárást a múltban illeti, az csak avval igazolható, hogy a bíraskodás és közigazgatás éles különválasztása még nem volt kimondva. A mióta ez megtörtént, a hatáskör kérdésében bizonyos ingadozás állott be, mely a rendes bírói jog segély megadása felé hajlik. Hogy ennek be kell következni, hogy a rendes bírói segélynek állandósulni kell, ezt az ingatlan feletti polgári jurisdicció el nem idegeníthető volta is megköveteli. A dologi párbér a tizedhez hasonló fejlemény. A tized vitás kérdését pedig a polgári bíróság látta el.

Sokról, miről kellett volna, a hely szűke miatt nem szóltam. És megvallom, hogy a munka több általam nem méltatott része nekem jobban tetszett, mint azok, melyekről szóltam s melyeket kifogás alá vettem. Azt hiszem azonban, hogy a bírálathoz ezen szűkre szabott módja nem fog a szerző könyvének ártani, midőn készségesen kijelentem azt, hogy én könyvét a magyar jogi irodalomra nézve valóságos nyereségnek tartom. Szerző oly munkát szolgáltatott, mely által a hazai jogéletnek egy igen érdekes fejleményét a romok alól kiásta. És evvel nem csak a magyar jogi tudományosságnak tett szolgálatot, de a magyar közéletnek is. A párbér kérdése még minduntalan napi kérdéssé válik s úgy látjuk, hogy valamint a múlt idők, úgy mi sem tudtunk avval megbirkózni. Szerző kútfői apparátusa

a kérdést fenekestől feltárja. A kérdés megoldását kész anyaga által úgy a judicaturának, mint a törvényhozásnak kezébe adta s annyi bizonyos, hogy a felszínre került praxist nemcsak megingatta, de a jövőre nézve lehetetlenné tette. Ez munkájának nagy eredménye, mit nem bánthat az, hogy a kritikuss kötelességének megfelelni igyekeztem. A tudományra nézve hasznosabb az, ha valaki akár, annak a veszélyére, hogy tévedni talál, a szükséges combinatiókat megpróbálja, mintha a kérdések elől a bírálat elhárítására kitér. Hogy ezt a szerző nem akarta s nem is tette, ez munkájának másik érdeme.

FELELET

TIMON ÁKOS: A PÁRBÉR JOGI TERMÉSZETE

CZIMŰ VÁLASZÁRA.

Annak az irodalmi harcznak, mely a párbér felől támadt, még mindig nem akar vége lenni. Legújabbán Timon Ákos szólalt fel «A párbér jogi természete» cím alatt. Ez a felszólalás «A párbér Magyarországon» című munkája felett folyó évi márcziusban írott bírálatom ellen irányul s úgy látom, hogy ma is csak oly éles ellentétben állunk, mint azelőtt. A haszon az olvasóra nézve csak az lehet, hogy most már Timon által is körvonalozva van az, hogy közöttünk minő nagy az eltérés.

Ezzel az eredménnyel — az olvasóra bizván az ítéletet — én tökéletesen beérvém, ha azt nem kellene látnom, hogy a párbér kérdése a gyakorlati életben még mindig olyan bonyolódásokra ad okot, mint azelőtt. Legújabbán a kérdéssel a kir. curia is foglalkozott polgári teljes ülésében arra a célra, hogy elvi jelentőségű döntést létesítsen.

Timon négy fejezet alatt támadja meg bírálatomat. Ezt a beosztást követve, legelől arról fogok szólni, valjon a párbér magánjogi czímen alapuló szolgáltatás avagy nem egyéb, mint egyházi adó. Ezután a dologi teher kérdése, majd a protestánsok párbérmentessége, végül az a kérdése fog foglalkoztatni, hogy vitássá vált párbérügyekben minő hatóság illetékes.

I.

Timon maga az, ki művében a párbért a hívek önkéntes adakozásából (oblatio) származtatja. Annyi bárki előtt is bizonyos lehet, hogy ez a cím még korántsem adózási cím, valamint az sem közjogi jellegű adózási cím, hogy az oblatiók a hívek akaratóból kötelező erejű praestatiókká váltak. Ezt Timon szerint is a laudabilis consuetudo eredményezte, mely consuetudóra nézve általa a magánjogi consuetudo keletkezésének az elvei hangsúlyoztatnak.¹

Eddigélé Timon még mindig magánjogi alapon áll, a mint a szentírási hely is: «et dignus est operarius *mercede* sua» magánjogi álláspontra vall. A hívek «ajándékozási buzgalmából» fejlődött kötelező praestatióknak egyházi adóvá alakulását a szerző nem magyarázza meg. Mégis mihelyt a jogfejlődésben kötelező erejű praestatiókat lát kifejlődve, ezeket közjogi jelleggel bíró adózásnak tekinti. Itt a magánjogi és a közjogi címen alapuló szolgáltatás között semmi különbségtevés sem fordul elő. A különbséget már csak azután teszi meg, midőn műve folyamán az 1802. évi generális conscriptióról szólott, melyben a lelkészi jövedelmek összeirattak.

A dolog ezen állásában én inkább azt voltam hajlandó elfogadni, hogy szerző az átalakító erőt, mely magánjogi praestatiókból egyházi adót teremt, a ge-

¹ «Az uralkodó tan maga is kénytelen beismerni, hogy az oblatio mint szabadakaratú cselekvény, melyre általános kötelezettség nem létezik, csak úgy válhatik kötelező szokássá, ha feltételezhető, hogy a meg-megújuló oblatio kötelezettségvállalási szándékkal történt». Timon: A párbér Magyarországon, 1885. 14. l.

nerális conscriptióban találja, semmint azt, hogy az ugrást és pedig minden indokolás nélkül munkája legelején teszi meg.

Most, hogy szerző válaszában azt akarja, hogy az ugrást már munkája legelején megtette legyen, legyen az ő akarata szerint, de akkor magyarázza meg nekem azt, hogy miként lehetett mindjárt a munkája legelején a magánjogi alapon álló praestatióra azt mondani, hogy ez egyházi adó. A mit tehát én inkább csak tollhibának voltam hajlandó tekinteni, e mögé áll a szerző munkáját védő iratában. Azt az állást, mit több sikerrel védhetne, egy gyengébb állás kedvéért elhagyja, hogy következetesnek látszassék. Pedig minél következetesebb, annál kevésbé van igaza. -Hiába történik tehát, hogy szerző munkája legelejéről azt idézgeti, hogy ő «az egyházi adó» szavát már a fejlődés első időire vonatkozólag is használta. Ez által koránt sincs az kimagyarázva, hogy szerző a párbér kérdésében kezdettől fogva közjogi alapon áll. A szerint is magánjogi czímen fejlődött szolgáltatásokra egyszerűen ráfogja azt, hogy egyházi adók. A parochiális kötelék nem elegendő arra, hogy a párbérről, mint közjogi jellegű tartozásról beszéljünk. Egész bátran mondhatam: «Abból, hogy a párbér a parochiális kötelék alapján fejlődött, nem tudnám egykönnyen megállapítani, hogy a párbér közjogi jellegű szolgáltatás». Hogy valaki ilyen, avagy olyan vallású léteire szolgáltat valamit, ebből még korántsem következik, hogy az ő szolgáltatása közjogi jellegű. Hisz, ha ez állana, akkor az ajándékozásra is rá lehetne fogni, hogy az közjogi jellegű, mert az ajándékozást az illető ilyen, vagy olyan vallású léteire cselekedte. Nem hiába mon-

dom az ajándékozás példáját, melyhez semmi kétség se fér. Az oblatiók, melyből a kötelező erejű praestatiók lesznek, merőben ajándékozások voltak. Ha már most a párbér úgy fejlődött, hogy csak az történt — mint maga a szerző előadja — hogy az ajándékozásból kötelező erejű praestatio lett és pedig jogszokásból (*laudabilis consuetudo*), ebből a fejlődésből a közjogi jellegű szolgáltatás vagyis az egyházi adó megalakulását én a legjobb akarattal sem tudom megállapítani. Erre a megállapításra a parochiális kötelék magában véve nem elegendő.

Hogy a párbér idő múltán sem lesz egyházi adóvá, erre nézve a szerző könyve a legjobb bizonyíték.

Szerző munkájában a párbért «mai érvényében» a 341. lapon kezdve adja elő. A munka ezen részének 3. §-a ily czímen szól: «A párbér pozitív ötelezett-ségi alapjai» A szerző saját szavaival fogom bizonyítani, hogy a párbér nálunk még ma sem bir a közjogi jellegű egyházi adó természetével:

«A párbér legrégibb pozitív kötelezettségi alapja a *laudabilis consuetudo*. A *hívek önkénytes adományai a laudabilis consuetudo alapján váltak jogilag kötelező szolgáltatásokká, praestatiókká*».....

A tridenti zsinat (*sessio XXIV. cap. 13. de reform.*) a párbérszolgáltatásoknak újabb pozitív jog-alapot teremtett, s ez a püspökhatósági rendelkezés. A *laudabilis consuetudo* mint pozitív kötelezettségi alap fenmarad ugyan, de a hol ez a lelkész illő ellátására nem elegendő, a püspök jogosítva van a *laudabilis consuetudo*t módosítani, a parochiabeliekre újabb párbérszolgáltatást róni, valamint, ha ilyen *laudabilis consuetudo* nem léteznék, a híveket a mutatózó szükséghez képest szolgáltatásokra kötelezni».

Kétségtelen, hogy ha ezen zsinati határozás nálunk fogánatba vétetik, nálunk a párbérből az egyházi adó fejlődhetett volna.

De halljuk csak a szerző további előadását.

«A tridenti zsinat óta szokásba jött a laudabilis consuetudo alapján fenálló párbérszolgáltatásokat a visitatio canonica alkalmával *constatálni* s a visitationalis könyvekbe feljegyezni. Ezen feljegyzések alapján határoztak a püspökök az iránt, vajjon a parochiabeliek oblatiói a lelkész illő ellátására elégségesek-e vagy nem s a körülményekhez képest vagy jóvá hagyták a laudabilis consuetudót vagy a híveket újabb szolgáltatások *ajánlására* szólították fel».

Ime mivé deválválódott a tridenti zsinat felhívott rendelkezése.

De menjünk tovább. Szerző így folytatja:

«A visitationalis könyvek párbérfeljegyzése kezdetben nem egyéb, mint a laudabilis consuetudónak hiányos *constatálása* a hívek bemondásai alapján. Céljuk korántsem az, hogy a lelkész a feljegyzések alapján követelje az őt megillető szolgáltatásokat, *hogy a visitatio canonicában nyilvánuló hatósági tény pótolja a laudabilis consuetudót, mert a párbér pozitív kötelezetiségi alapját még a tridenti zsinat után jó ideig a laudabilis consuetudo képezi.* Az uralkodó elem ezen túl is a laudabilis consuetudo és a püspökhatósági ténykedés csak *accidentalis jelentőséggel bír.* Ámde minél gyakoribb lesz a generális visitatiók tartása, minél jobban consolidálódnak úgy az állami, mint az egyházi téren a jogviszonyok, annál nagyobb jelentőséget nyer a párbérszolgáltatások terén a *laudabilis consuetudónak időről-időre való constatálása.* Míg egyrészt ez

által az uralkodó jogszokás a szabad mozgását elveszti s maradandóbb jelleget ölt, addig másrészt mindinkább uralomra jut azon felfogás, hogy a hívek párbérbkötelezettségének positiv jogalapját maga a *visitatio canonica*, illetve annak párbérfeljegyzése képezi s hogy a lelkész e feljegyzések alapján az őt megillető szolgáltatásokat követelheti, tekintet nélkül a folyton változó jogszokásra».

Az eddigiekben még korántsem foglaltatik az, hogy a párbér egyházi adóvá alakult volna, hanem csak az, hogy a *canonica visitatio* a *laudabilis consuetudo* folytonos változását megkötötte.

Az csak későbbi fejlődés volna, hogy a «súlypont lassanként a hatósági köreműködésre esik, mig nem létre jön a *visitatio canonica* mai fogalma, mely szerint nem egyéb az, mint a *parochiabeliek párbérbkötelezettségének közhatósági megállapítása*».

Ekkor már egyházi adóval lenne dolgunk, de hogy a jogfejlődés idáig nem vitte, álljanak itt a szerző saját szavai:

«Az eddig elmondottak hazai jogfejlődésünkre nézve is állanak, csak hogy a magyar király legfőbb kegyúri jogát is figyelembe kell vennünk Következménye a magyar közjog álláspontjának, hogy nálunk a hívek párbérbkötelezettségének megállapítása nem püspöki, hanem legfőbb kegyúri hatalom alapján történik. Innen, hogy a politikai hatóságok közreműködése is megkívántatik.

A *laudabilis consuetudo* és a *visitatio canonica* a mai jog szerint általános elvi szempontból, mint történelmi és positiv jogalap állanak egymással szemközt. Minthogy azonban a párbérbkötelezettségnek megállapítása a *laudabilis consuetudo* alapján történik, önkényt következik, hogy a *visitatio*

canonica hiányai mindenkor a *laudabilis consuetudo* által egészítendők ki. A *visitatio canonica* párbérmegállapítása rendszerint igen felületes, a *középkori fejletlen jogállapotnak* megfelelő adókiivetés(?) gyakran sem az adózás alanya, sem mértéke nincs tüzetesen megállapítva. *Minden ily esetben az élő jogszokást kell segítségül hívunk.* Az élő jogszokást ilyen formán *jelenleg is a párbérkötelezettség egyik pozitív jogcappját képezi*, mely a *visitatio canonica* vagy más közhatósági tényen alapuló párbérkivetést kiegészíti s azzal teljesen egyenlő jogerejű».

Az érdekes 3. §-ból még a következőket kell idéznem, mint a melyekben a végső eredmény adatik elő:

«Végül valamint a közönséges egyházjog szerint a püspökök, úgy a magyar közjog szerint a király, mint legfőbb kegyúr, jogosítva van a parochiabelieket a lelkész ellátása céljából szolgáltatásokra kötelezni. A király ezen jogát a 17. század óta folyton gyakorolta egyrészt az által, hogy a parochialis szervezet fejlesztése alkalmával a híveket újabb *párbérajánlatok tételére serkentette*, másrészt, hogy a lelkészt szabályszerűleg megillető egy jobbágyteleknek ingyenes munkáját előírta. *De mindkét irányban* lehető kímélettel és óvatossággal járt el s folytonosan szem előtt tartá, *hogy a hívek párbérkötelezettségének történelmi alapját az önkényes adományozás és az annak alapján kifejlődött laudabilis consuetudo képezi s hogy ennek folytán mindaddig, míg a hívek jóakarató szolgáltatásával célhoz jutni lehet, a kényszereszközöket kerülni kell.*

A királyi hatalom ezen conservatív irányának kell betudnunk, hogy mindaddig általános elvekre fektetett párbérszabályzatot nem birunk, pedig erre napjainkban már elkerülhetlen szükség volna, *mert a középkori gazdasági és jogi szervezet, melyre a visitatio canonicák párbérkivetése támaszkodik, 1848*

óta teljesen átalakult s így a párbérintézmény tényleges alapjaitól megfosztva, mint egy anachronismus áll előttünk.

Íme a párbérintézmény végső kifejlése a szerző saját előadása szerint. Először is, ki ne fogná látni azt, hogy szerző miként törekszik a párbéret a magánjogi alapokról oda átgördíteni, a hol arról már csak mint közjogi jellegű egyházi adózásról lehet szó. Különös, hogy szerző ez ellen a feltevés ellen, oly erősen tiltakozott. Engem súlyos, de igen súlyos tévedéssel vádol. Engedje meg nekem azonban a szerző, hogy az általam oly sűrűn idézett szakasz védelmére kelljek s azt kérdezzem, hogy ugyan mi értelme volna az egész szakasznak, ha nem ép az, hogy a magánjogi szolgáltatás közjogi szolgáltatássá való átalakulását törekszik felderíteni.

Másodszor ki ne fogná látni, hogy e kísérlet hajótörést szenvedett. Immár én is kezdem érteni, hogy szerző miért ragaszkodik oly erősen ahhoz, hogy a párbér első megalakulása pillanatától fogva nem magánjogi, de közjogi jellegű. Maga a szerző bevallja, hogy a tridenti atyák rendelkezése (sess. XXIV. cap. 13. de reform.) nálunk nem érvényesülhetett. A király legfőbb kegyúri joga állotta útját s a mi ennek a véd-szárnyai alatt kifejlődött, az még nem vitte odáig, hogy teljes joggal egyházi adónak volna mondható, miről különben még szólni fogok. A mai állapot is a laudabilis consuetudón s azon alapszik, hogy a párbér eredetét az oblatiókban bírja. Tehát a párbér mai alapját is magánjogi czímben találja, a mi mellett, ha egyes eltérő intézkedések történhettek is, ez magának az intézménynek jogi természetét meg nem változtatja.

Ezen a helyen kell a nagy-szlainai esetről szólanom.

Én a következőt mondtam:

«A mire itt főleg súlyt helyezünk, az az, hogy a kancellária határozatából nem lehet kiolvasni, hogy a párbér nem magánjogi kötelezettség, de onus publicum volna».

A felelet a következő:

«A kancelláriai szabályrendelet, midőn az *alapítványi elméletet* visszautasítja, midőn azt mondja: «Praestationem hanc fundationalem non esse....» ezzel egyszersmind *félremagyarázhatatlannul* kimondja azt is, hogy a párbér nem magánjogi, hanem közjogi természetű szolgáltatás. A többségi vélemény ugyanis, melynek alapján a szóban forgó szabályrendelet formulázott, a párbért kettős jogalaptól tartja lezármazhatónak: vagy a földesúri alapításból (magánjogi cím), vagy a parochiabeli nép azon kötelezettségéből, hogy a lelkészt illően ellátni tartozik (közjogi cím). Az előbbi jogalapot, a magánjogi címet a kancelláriai szabályrendelet visszautasítja s így *szükségkép* csak a másik jogalap, a közjogi cím marad fenn, melyhez képest a parochiabeliek lelkészek illő ellátása céljából párbért fizetni kötelesek».

Az itt lenyomatott okoskodás azon szerves hibában szenved, hogy az alapítványi címen kívül más magánjogi címre nem is gondol. Különös, hogy ez velem szemben történik, aki a Kluch nyitrai püspök által felállított alapítványi elméletet nem fogadom el, de azért a párbért mégis csak magánjogi alappal bírónak tartom. Timon maga is idézi azon mondásomat, hogy én magánjogi keretben a párbért «specialis titu-

lusokon» alapulónak állítom. Igaz, hogy már akkor, a mikor így idéz, azt a megjegyzést teszi, hogy «ugyan-azt állította, sőt adatokkal is bizonyítani törekedett már ő előtte Kluch József, nyitrai püspök és Boncz Ferencz közalapítványi igazgató....» De ez talán még sem jogosíthatja fel a szerzőt arra, hogy az alapítványi czímen kívül más magánjogi czímet ne vegyen számba akkor, midőn az én véleményemet czáfolgatja. Hogy az alapítványi czímen kívül más magánjogi czím is lehet, azt a szerző könyve a legjobban igazolja, midőn a párbért az oblatiókból származtatja s a laudabilis consuetudon át jut odáig, hogy az oblatiókból kötelező erejű szolgáltatás származik. Szerző előtt a párbérajánlatok jogcíme is ismeretes. Nem tehetek róla, de a szerző egészében idézett logikája reám azt a benyomást teszi, hogy abból ép az hiányzik, ami ellenemben válasznak volna tekinthető. Épen csak azt hagyta ki, a mire nézve én a Kluch-féle elmélettől eltérek.

És ezt az eltérést annyival inkább hangsúlyoznom kell, mert könnyen abba a gyanuba keveredhetném, hogy én a protestánsok párbérmentességét a katolikus pappal szemben feladtam. Kluch épen azért találta ki a maga elméletét, mert azt akarta, hogy a párbér mint alapítvány az 1791. évi 26. t.-czikk idevágó rendelkezésénél fogva a protestánsokkal szemben is érvényesíthető legyen. Így akarta az idézett törvény-czikk azon rendelkezését megkerülni, mely a protestánsokat a párbér fizetése alól felmentette. Én ezt a törekvést valamint azelőtt, úgy most is visszautasítom. Nem szeretnék tehát abba a gyanuba keveredni, hogy én távolról is a Kluch elméletét helyeslem. Hogy ezt tettem volna, mindenesetre «súlyos» és «igen nagy-

mérvű tévedés», mely a könnyen hívők előtt gyanuba is keverhetne s már ennél fogva sem küzdenénk a közönség előtt egyenlő fegyverekkel. Én a Kluch-féle elmélet ellen határozottan állást foglaltam s a nagy-szlatinai eset végső eldöntéséről bátran mondhattam, hogy: «a kancellária mindenestre túl lőtt a célon, midőn határozatának indokolásában nem elégedett meg egészen azzal, hogy az 1790/1. évi 26. t.-cikk mentesítő rendelkezéséből érvel». Azt hiszem, hogy ez tökéletesen elegendő minden irántam támasztott kértely elhárítására. Én a törvény határozott rendelkezése mellett foglalom állást és azt hiszem, hogy ez nekem erősebb váram, mintha túl lőnék a célon, a mitől a párbérvita körül még most is tartani kell.

Itt még csak arról akarok szólni, hogy szerző még azt a gondolatomat is megtámadta, mely szerint az adózás mai fogalmát a középkori multban nem tudtam feltalálni s annál kevésbé az egyházi adózás fogalmát.

Szerző idevágó czáfolatában következő tételéből indul ki:

«A párbér specialis titulusokon alapszik, melyekre nézve az eligazodást a canonica visitatiók adják, az egyházi adó azon általános viszonyon sarkallik, melyben a hívek az egyházközséghez állanak, a mi hasonló ahhoz, mint a hogy az állampolgárok az államnak alárendelve vannak».

Ezt a tételt szerző tulajdonkép csak azzal törekszik ellensúlyozni, hogy az egész tételt a saját felfogásához képest átírja, vagyis kifordítja:

«A párbér jogalapját a parochialis kötelék képezi. A párbér egyházközségi adó, mert az azon

általános viszonyon (parochialis kötelék) sarkallik és sarkallott nálunk mindenkor, melyben a hívek az egyházközséghez, mint alárendelték állanak, a mi hasonló ahhoz, mint a hogy az állampolgárok az államnak alárendelve vannak».

Ezzel azt hiszem még semmi sincs bizonyítva, valamint azzal sincs semmi bizonyítva, hogy szerző szavaim átírása után a következőket mondja: «Azt, hogy a parochialis kötelék közjogi természetű vonatkozás, nem szükséges igazolnom, valamint azt sem, hogy a párbér eredetében a parochialis kötelékre támaszkodik». Mintha bizony ez a támaszkodás a magánjogi intézmény természetét egészen megváltoztató visszahatással lett volna. Ki fogta volna teszem az egyes urbéri praestatiót csak azért közjogi jellegűnek tartani, mert az urbéri köteléssel, ezzel a tagadhatlan közjogi vonatkozással függött össze.

Szerző legerősebben azt az állításomat törekszik czáfolni, mely a következőkép szól:

«Középkori institutiók keretében adózásról csak annyiban lehet szólni, a mennyiben az adózás magánjogi címre alapítható, a mi aztán az adó tulajdonképeni fogalmával ellentétben áll».

Ezt a szerző oly messzemenő állításnak jelzi, a mi a magyar jogtörténetbe homlokegyenest bele ütközik. A hadi contributio, ez a kétségen kívül közjogi címen nyugvó adózás már a vegyes házbeli királyok alatt meg volt, s melyről az 1741. évi VIII. t.-cikk mondja: «ne onus publicum fundo quoque modo inhaereat». Pedig a törvény ezen tiltakozása a legjobban illusztrálja, hogy az adózás régente mennyire magán-

jogi jelleggel birt. Külön törvénnyel kellett ellensúlyozni azt, hogy ne váljék belőle dologi teher, a mi régente a magánjogi téren úgyszólván a nehézkedés törvényénél fogva rendesen véghez ment. Megjegyzem különben, hogy a hadi contributio korántsem oly adózás, melynek mintájára fejlődhetett volna a párbér.

Szerző szerint saját érvelésemet a következőkkel rontom le:

«Ha a régibb időben egyházi adót keresünk, azt legfeljebb az egyházi építkezés s az isteni szolgálat dologi kiadásaira nézve találhatjuk meg. Ezeknél a szükséglet szempontja szabja meg a kötelezettséget, meg az, hogy a kötelezettség nem magánjogi tituluson, de az egyáltalános egyházi alárendeltségen alapszik, a mi azonban az által homályosult el, hogy sok helyen az egyházépítkezési kötelezettség dologi teherre változott».

Ezzel természetesen csak annyi van mondva, hogy ha már valaki közjogi czímen alapuló adózást keres. hát azt megtalálhatja az egyházépítkezési kötelezettség, meg az isteni tisztelet dologi kiadásai, de nem a párbérré nézve. Ebből szerző azt az állítást következteti, hogy én a közadózási czímet a párbérré nézve is elfogadni tartozom. Ily könnyű szerrel azt az állításomat is meg lehet czáfolni, hogy az adót a szükséglet szempontja szabja meg, ez pedig a canonica visitatióban előforduló párbérré nem illik, mert ennek a szükségleten túl is van jogosultsága s mert az szerzett jogot képvisel a magánjog teljes hatálya értelmében. A czáfolatra szerző akkép vállalkozik, hogy a tridentí zsinat határozatára (sess. XXIV. c. 13. de reform.) hivatkozik, melyben az mondatik, hogy a híveket csak a szükséglet mérvéhez képest lehet pár-

bérfizetésre szorítani. Mintha bizony akár valamely szerződési kötelezettséget nem lehetne a szükséglet mérvéhez szabni, megállapítani. Külömben azt már említettem s ép a szerző után, hogy nálunk a tridenti zsinat határozata nem érvényesülhetett. Az egyház-építkezési kötelezettségről még szólni fogok.

II.

A dologi teher kérdése az, melylyel Timon válszában a legbehatóbban foglalkozik, a mit én felette csodálok. A saját álláspontjából neki a dologi teher kérdésével legkevésbé kellene bíbelődni. Ő a párbért a magánjogi térről egészen leszorítja s így a magánjogi alapra helyezkedő dologi teher kérdésével behatóan foglalkoznia sem kellene.

Mindazáltal nem mellőzi a dologi teher kérdését. Előítéletekkel kell még most is szembeszállnia s teszi ezt úgy, hogy a dologi teher kérdését az e körüli elméletek feltárásával veti fel. Timon a dologi teher kérdésében megerősödve látszik fellépni. A mikor én azt mondtam, hogy az ő munkáját magánjogi elemeire nézve találok elhibázottnak, ezzel a dologi teher körül elfoglalt álláspontjára s fejtegetéseire czéloztam. Erre Timon azzal felel, hogy a dologi teher kérdésénél foglal állást s abból az állásból is kiverni készül, a mi az én párbér-elméletem keretében jelentős.

Nem untatom az olvasót azzal, hogy a német íróknak a dologi teher tárgyában adott elméleteit fejtegessem. Ezeket a fejtegetéseket a német irodalom bőven nyújtja. Elég lesz, ha a közöttünk folyt vitára utalok.

Timon nagy munkájában azt mondta, hogy párbér és dologi teher fogalmi ellenmondás. Hisz a párbért az ingatlan nem minden birtokosa, hanem csak páros (házas) birtokosa fizeti. Ezzel szemben azt törekedtem bizonyítani, hogy a dologi teher fogalma még nincs lerontva az által, ha a birtokláson kívül még valamely személyállapot is elhatározó. E tekintetben oly szerencsés helyzetben voltam, hogy tekintélyeket szólaltattam meg, minők Dernburg és Stobbe.

Ezeknek a segítségével akasztottam én meg azt, hogy Timon a dologi teher kérdésével egész könnyűséggel végezzen.

Erre Timon a következőkép válaszol:

«Lenne bár igaza azon német írónak, kiknek elméletére a bírálat támaszkodik, ez a bírálat álláspontja mellett mitsém bizonyít, mert abból, hogy a reallast bizonyos elmélet szerint lehet oly teher, mely nem csak az ingatlan birtoklásától, hanem ezen felül bizonyos személyi állapottól is függ, még legkevesbé sem következtethető, hogy a párbér csakugyan reallast (volt) Magyarországon».

Különös felelet. Én egy hibás feltevést, melyből szerző kiindult s melylyel a dologi teher egész kérdését halomra dönteni készült, igazítottam helyre. Timon következtetett helytelen feltevésből arra, hogy a párbér nem lehet dologi teher. Ennek a következtetésnek én mint bíráló ellene mondtam azért, mert a kiindulási pont helytelen volt. Ezzel azonban Timon nincsen megelégedve, mert ezzel a czáfolattal még nincs az bizonyítva, hogy a párbér dologi teher. Pedig a czáfolat arra elégséges volt, hogy az nem állhat meg, a mit Timon mondott. Megjegyzem, hogy a könyvet nem

én, hanem Timon írta, hogy a bíráló nem Timon. de én voltam.

Azt is különösnek találom, hogy Timon a németeknek a dologi teherről írt elméleteit ismertette a Dernburg és Stobbevel bizonyítottakat kétes értékűeknek tartja. Az e körül elmondottakba nem akarok részletesen bele bocsátkozni, csak az idézett «Lenne bár igaza» kezdésre hivatkozom.

Azt mindenesetre a legkülönösebbnek találom, hogy Timon már-már odáig hajlandó elmenni, hogy a dologi teher intézményét a magyar jogfejlődésből kiküszöbölje. A nagy általánosságban elmondottakra nem tartom szükségesnek a válasz adását, valamint arra nézve sem, hogy «a magyar jogtörténetirónak egészen a maga lábán kell járnia s az egyes intézmények jogi természetét a hazai jogforrásokban mutatkozó felfogás szerint kell elbírálnia». Ez közvetlenül a következő kijelentés után mondatik el: «... történelmi tényekről nem szabad megfedkezünk, midőn a felett vitatkozunk, hogy valamely intézmény, mely eredetében közjogi természetű, utóbb magánjogi formákat öltött». E két nyilatkozatot az én czímemre az a szerző mondja el, aki még azt is elfeledte, hogy ő tulajdonképp azt írta meg, hogy a magánjogi szolgáltatás miként lett közjogi természetűvé, de azért a dolgot egészen megfordítva látja s maga ellenében vitatja.

Én a párbér-intézmény fejlődését az úrbériség fejlődésével hoztam bizonyos összefüggésbe. Erre nézve a gróf Károlyiak codex diplomaticusából egy urbariumot idéztem Rudolf idejéből, melyből az tűnik ki, hogy az úrbéri szolgáltatásokat csak uxorati coloni viselték.

Ebből arra következtettem, hogy a párbér, melyet szinte a házasok viselnek, úrbéri mintára fejlődhetett. A példa arra is felvilágosításul szolgált, hogy a dologi teher akkor is fenforoghat, ha személyállapot által körülhatárolt birtoklás vétetik számba. Timon békét hagy a felhozott példának, de azt a tételemet támadja meg, hogy: «A jobbágyság jogi életének a dologi terhekben nyilvánuló normális typusa kellett, hogy kihátással lett legyen a párbér czimén ismert jogi intézmény megalakulására». Majd meg azt támadja meg, hogy: «A párbér mint dologi tehernek megalakulása abban keresendő, hogy sok helyen a közönséges, a földesúrnak teljesített jobbági szolgáltatások természetéhez képest képződött ki». Ezekre Timon Verbőczyvel felel: «*Rusticus praeter laboris mercedem, quantum ad perpetuitatem, nihil juris habet*». Ez által, habár határozottan nem nyilatkozik, szinte lehetetlenítve volna, hogy a jobbágyság keretében a dologi teher intézménye kifejlődött volna. Timon arra int, hogy: «a jobbágyság története még írójára vár». Ő nem merne olyan messzemenő nyilatkozatot kockáztatni, mint a minőt én kockáztattam. Külömben megjegyzem, hogy a kilenczedet Timon is dologi tehernek tekinti és pedig már akkor, mielőtt az urbariumot behozták. Verbőczy mondasára csak azt jegyzem meg, hogy az az úrbéresek már állandósult jogállásának felfüggesztésénél egyéb nem lehetett.

Az úrbériségből vont következtetéseimre vonatkozólag Timon így folytatja megjegyzéseit:

«Azonban lenne bár úgy, mint a bíráló állítja, abból még a párbér jogi természetére nézve semmi alapos következtetést levonnunk nem lehet, mert a

párbér a jobbágyi szolgáltatásoktól egészen eltérő jogi alappal, különböző czállal és rendeltetéssel bíró szolgáltatás. A parochialis kötelék és a földesúri alávetettség, a nexus subditale, semmi tekintetben össze nem hasonlítható. Azon tényleges körülményt pedig, hogy a párbérszolgáltatások mértéke bizonyos esetekben a jobbágyok vagyonsági állapota szerint irányul, az analogia jurisra semmi támpontot nem biztosít.

Azt csak megengedi a szerző, hogy a párbér intézménye az úrbériséggel közeli érintkezésbe jöhetett. Hisz egymás mellett állottak fenn. A kötelezett személyek mindkét intézmény szerint ugyanazok, tudniillik a jobbágyok voltak. Azt is elismeri a szerző, hogy a jobbágy vagyoni állapotához képest teljesítette úgy az úrbérbeli, mint a párbérbeli szolgáltatást. De azért az analogia jurisra semmi támpont sem volna, még akkor sem, ha a párbér a canonica visitatióban úgy volna feljegyezve, *hogy az a telket terheli*. Pedig ekkor már a kifejezés is azt mutatja, hogy a párbérszolgáltatás dologi teher, hogy a párbér czímen teljesített és az úrbéri szolgáltatás rokonultak. Persze, hogy minden egyes eset külön megvizsgálást igényel, mert nem ép csak a kifejezéseken fordul meg a dolog. Különös, hogy a szerző olyan intézményeknél, minő a tized s az egyház-építkezési kötelezettség, bizonyos átfejlődést abban az irányban, hogy dologi teher áll elő, lehetők tart, csak azt nem akarja megengedni, hogy az átfejlődés a párbérré nézve megtörtént volna. Azt is megengedi, hogy még ennek az átfejlődése is véghez ment, csak hazánkat illetőleg van tiltakozó szava. És ez annál fölötlőbb, mert az az átfejlődés, mit Timon hirdet, sokkal nagyobb, mint a minek véghez kellett menni.

Timon az áttejlődést közjogi alapról egyszerre a dologi teherbe átmenőnek tünteti fel, pedig csak annak kellett történni, hogy a mindig magánjogi alapon állott szolgáltatás a középkori intézmények keretében dologiasodjék, midőn úgyszólván minden jogi institutio dologiasodott. Ez ellen van Timonnak jogtörténeti szempontból tiltakozó szava. Ilykép szólal meg a Timon jogtörténeti érzéke.

Tárgyunktól messze elvezetne, ha én minden egyes ellenvetésre felelni akarnék. Sok dolog, amit Timon szükségesnek látott elmondani, sem engem nem érdekel, sem a tárgyat. Így a német tudósokkal való polemizálását egészen meddő harcznak tekintem s az olvasó ítéletére bízom. E helyütt arra szorítkozom, amint Timon az egyházi tizeddel magyar forrásokból az általa is félig-meddig feladott reallast theoriáját védeni igyekszik.

Arról van szó, lehet-e dologi teher ott, hol a szolgáltatás a birtokláson kívül még valamely személyállapottól is függ. Hogy ez lehet, én példakép azt mondtam, hogy ime Mátyás és Ulászló decretumai a keleti szertartású nem egyesültek részére tizedmentességet nyújtottak, ami által azonban a tized dologi terhet képező minősége nincs lerontva, csak gyengítve. Erre Timon azt válaszolja, hogy ez a mentesség első sorban politikai jellegű s hogy a tized még csak úgy tekintetett, «mint az egyház iránti alávetettségből eredő teher, melyet csak a katolikus egyház kebelébe tartozók tartoznak viselni». Ez utóbbi indok azt tanúsítja, hogy a tized reallast természete nálunk még a XV. század végén nincs *teljesen* kifejlődve.» A politikai indokot én szívesen elismerem, de a másik indok bennem

erős aggályokat kelt már annál fogva, ahogy az indok el van mondva. A tized még csak közjogi jellegű tartozás lett volna, de már azért egyben reallast is lett volna, csak hogy nem teljesen kifejlett állapotában. Itt ép az a két dolog van összevegyítve, a mi ellen Timon minduntalan oly erősen tiltakozik. Még nagyobb az ellenmondás, ha meggondoljuk, hogy a második indok az első indokot czáfolja. Ha igaz a másik indok, úgy ez lerontja azt az okoskodást, hogy a törvénybeli intézkedés csak kivételes. A dolog valójában úgy áll, hogy Stobbenek van igaza, aki azt tartja, hogy a dologi teher az által még nincs lerontva, ha a birtokláson kívül még valami személyállapokra is van tekintet a kötelezett személy meghatározásánál. Ez ellen aztán hiában idézi a szerző Georch Illés «nagyérdekű fejtegetését» az Ulászló decretumáról, mely nagyérdekű fejtegetés úgy a mint azt Timon is közli, tizenkét sorból áll. Azt elismerem, hogy később a tizedre nézve szigorúbb törvényt (1500: XXIX. t.-cz.) hoztak, melyben az mondatott ki, hogy a ruthen kézre átszállott föld dézsmaköteles, ha ugyan előbb is dézsmaköteles volt. Ez csak azt tanúsítja, hogy a tizedre nézve a dologi tehernek egy erősebb fajtája állott elő.

Itt még végül arról akarok szólni, a mint Timon a német jogfejlődést tekinti.

Timon elismeri, hogy a Németországon *strena* és *kalende* név alatt ismert szolgáltatás ugyanaz, ami nálunk a párbér s hogy a *strena* és nagy *kalende* kétségen kívül dologi terhek. Óva int azonban attól, hogy a külföldi nyomon járjunk, ami annyival inkább veszedelmes volna, mert a német irodalomban a párbér intézményének tüzetes, tudományos feldolgozása még

mindig hiányzik. Még a következőket is mondja: «A német jogtudomány ez idő szerint a lelkészi szolgáltatások fejlődését nem ismeri . . . »

Én is úgy tudom, hogy olyanfajta nagyszabású munka, mint a Timoné, a német irodalomban nem létezik. A párbér mindenestre detail-kérdése még a németek előtt sem birt oly nagy érdeket kelteni, hogy vaskos kötetet irtak volna. De avval talán még a kelleténél is több van mondva, hogy a német jogtudomány előtt a lelkészi szolgáltatások fejlődése ismeretlen volna. Amit teszem csekély magam tudok mint elfogadható doctrinát, nem resteltem megvallani, a német irodalomból merittem, melynek olyan kanonistái sem hiányzanak, kik a kérdésre nézve hasznavehető szempontokat jeleznek. Olyan tekintélyek után indultam, mint Schulte, Richter, Hinschius, Mejer. Ami meg a német judicaturát illeti, nem látom be, hogy azon Timon mi gáncsolni valót talál. Ő maga is elismeri, hogy a strena és a nagy kalende dologi terhek, tehát azon nincs mit csodálkozni, hogy a strena és nagy kalende néven ismert szolgáltatásokat a német bíróságok dologi terheknek tartják. A mi kifogás lehet s ezt Hinschius után én emeltem ki, az abban áll, hogy a német bíróságok még a kis kalendet is dologi tehernek minősítik, pedig az a háztűzhely után jár s az csinálja a nehézséget, hogy ha egy háztűzhelyből több háztűzhely támad, ezek számának megfelelő kis kalende keletkezik, mely jelenségre bizony bajosan illik a dologi teher fogalma. Mindazáltal azt tartom, hogy még sem lehet a német bíróságok egész eljárása felett oly könnyedén pálczát törni, mint ezt Timon teszi. Vajha a mi bíróságaink volnának oly szerencsés helyzetben, mint a né-

met bíróságok, kiknek háta mögött oly hatalmas kánoni és magánjogi tudomány áll, mint a német.

Egy tekintélyt azonban mégis csak elismer Timon a német jogi irodalomban s ez Marcinowsky, ki ily czim alatt írt: *Die kleine Kalende*, Berlin 1869. Pedig ez a tekintély csak a kis kalenderől írt. Mégis hajlandó őt a dologi teher tekintetében tekintély gyanánt elfogadni. Avval ugyan nincs Timon megelégedve, hogy Marcinowsky még a kis kalendert is dologi tehernek tekintí, de az már tetszik neki, ahogy Marcinowsky a dologi terhet definiálja, mert ez a szerző a teher dologiságát csak abban látja, hogy a teher mindenki ellen érvényesíthető. Persze, hogy ilyen definitióra Marcinowsky úrnak nagy szüksége volt arra a célra, hogy a kis kalende dologi voltát meg tudja állapítani. Különös, hogy az a Timon, ki a kis kalendére nézve nem ad igazat a nevezett tekintélynek, ugyanaz a Timon kapva kap ennek a tekintélynek a dologi teher felől adott definitióján, a mely definitio hasonlít a tulajdon azon definitiójához, hogy a tulajdon az a jog, mely mindenki ellen érvényesíthető. Már én csak inkább a Stobbe, meg a Dernburg tekintélyére támaszkodom.

Nagyon felöltő előttem, hogy Timon a dologi teher felett adott elmélkedéseit úgy rekeszti be, hogy «a párbért még a porosz jogfejlődés alapján sem lehet reallastnak, dologi tehernek tekinteni.» Hát feledi Timon, hogy a sténára, meg a nagy kalendére is elismerte, hogy ezek a párbérral ugyanazonos intézmények, dologi terhek. Úgy látszik, hogy Marcinovszky megbabonázta, amit én annyival inkább elhiszek, mert a Timon nagy munkájában még csak úgy érvelt, hogy miután a dologi teher csak az, mit az ingatlan minden birtokosa tar-

tozik fizetni, s miután a párbért csak a páros s birtokos fizeti: a párbér és dologi teher fogalmi ellenmondás. Annak a bizonyításával Timon teljesen adós marad, hogy keleti Poroszországban a párbérnek megfelelő kalendéket főleg (!) ezen okból tartják reallastnak, mert azokat mindenki szolgáltatni köteles tekintet nélkül a személyi, nevezetesen a vallási állapotr». De még ha oly kifejtett állapota volna is keleti Poroszországban a nagy kalendéknek, hogy ezek szolgáltatása alól nincs senki kivéve, még ezen esetben sem állna úgy a dolog, hogy ott a dologi teher fogalma le volna rontva, hol bizonyos kivételek vannak téve, vagyis, ahol a dologi terhek alól bizonyos mentességek vannak adva. A dologi terheknek van erősebb és van gyengébb fajtája. Persze, hogy ezt Timon még most sem akarja elismerni. Pedig a tételt nemcsak a német jogtudományban találhatja fel. Arra nézve a magyar jogéletről is tártam fel adatokat s nemcsak az urbéreséget, de a tizedet s a párbért illetőleg is. E tekintetben a párbérré nézve a protestánsok mentessége, mihez a görög-keletiek mentessége járul, a legszebb bizonyosság, a mely mentesség aztán a dologi terhek egy gyengébb fajtáját tárja szemünk elé, miről különben még szólni fogok.

E helyen még csak a forensisek párbérekötelezettségéről akarok szólni, mit bírálatomban azért nem tettem, mert szerző könyvében még nem találkoztunk azzal a beismeréssel, hogy a párbérintézmény magánjogivá válhatott, persze hozzátévén, hogy az ugynevezett áttejlődés a párbérré nézve Magyarországon még nem ment véghez.¹

¹ Vesd össze Timon: A párbér Magyarországon. 347. és köv. lapok.

A forensisek tudvalevőleg azok, kik nem a parochia területén laknak, de ott ingatlannal bírnak. Ezeknél a forensiseknél a parochiális kötelek teljesen hiányzik s így az ingatlant terhelőnek kell a szolgáltatásnak lenni, hogy egyáltalán a kötelezettség meg legyen állapítható. Lássuk mit tesz a szerző. Jó lesz őt magát idézni:

«Míg a kanonisták egy része a forensisek teherviselési kötelezettségének ratioját abban keresi, hogy a forensisek földbirtokuknál fogva bizonyos lelkesi működésben (sacra), mint pl. buzaszentelés, körmenet stb. részesülnek, addig a többség a forensisek teherviselési kötelezettségét minden ratio nélkül való abususnak tartja, mely csak akkor állhat elő, ha a forensisek szolgáltatása magánjogi értelemben vett dologi terhet (reallastot) képez. Mi a kisebbség nézetéhez csatlakozunk és a történelmi jogfejlődés alapján kétségtelennek tartjuk, hogy a forensisek szolgáltatási kötelezettsége nemcsak magánjogi, de községi alapon is megállhat, mint a parochialis köteleknek átvitele a parochia területén fekvő ingatlanra».

Látni való, hogy szerző a többség nézetétől eltér s egy bizonyos kisebbségi nézetnek hódol, a mely kisebbség azonban maga sem áll közjogi alapon. A kisebbség nézetének képviselőjeként Permanedert idézi, ki a következőket mondja: Sg. Forensen (forenses non parochiani) d. i. solche, welche Grundstücke in einer Pfarrei besitzen, der sie für ihre Person nicht angehören, sind zur Beisteuer da wo die *Kirchenbaulast als Reallast besteht*, unbedingt, ausserdem aber nur, wenn sie Katholiken sind, verbunden. Denn als solche, wenn sie auch für ihre Person auswärts eingepfarrt sind, participiren sie doch bezüglich ihrer Prädiälbesitzungen an den kirchlichen Feldumgängen. Gebeten

und Segnungen für das Gedeihen der Früchte sohin eine reciproke Verbindlichkeit besteht».

Habár itt nem párbér vagy párbérszerű szolgáltatásról van szó, kézzelfogható, hogy az a Timon által oly rettenetesen hangoztatott közjogi szempont egyáltalán nem érvényesül. Az indokolás első sorban a teherdologiságával érvel, másodsorban pedig a kötelezettség ugyszólván a *facio ut des* elvére vezethető vissza. A *parochialis* kötelék az egész indokolásban elő nem fordul. A «wenn sie Katholiken sind» nem *parochialis* köteléket jelent. Azért, hogy valaki katolikus, ebből nem következik, hogy annak a *parochianak* a kötelékébe tartozik, melyről szó van, sőt a felforgó kérdésnél egyenesen feltételeztetik, hogy az illető katolikus idegen *parochiabeli*.

Tehát az sem áll, hogy Timon a kérdés körül a kisebbség pártján állana. Az általa idézett *Permaneder* és az ő nézete között semmi közösség. Arról *Permaneder* semmit sem tud, hogy a *parochiális* kötelék átvitelnék a *parochia* területén fekvő ingatlanra. Ez a *conceptio* nála teljesen hiányzik, ezt a *conceptiót* csak a modern állami adózás szempontjából lehet tekinteni, a mint is szerző *Sarweyre* hivatkozik arra nézve, hogy az állami, kerületi avagy községi kötelék bizonyos terhek viselése tekintetében a földbirtokkal kapcsolatba hozatik.¹ Ez a szempont azonban a *forensisek* párbérére egyáltalán nem illik. Nem hiába fejezi ki magát szerző akkép, hogy a *forensisek* szolgáltatási kötelezettsége «nemcsak magánjogi, de közjogi alapon, is» megállhat.

¹ *Sarwey*: Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege. Tübingen, 1880. 496. l.

A Magyarországra nézve felállított átfejlődési theoria szerint úgy kellene a dolognak állni hogy míg Németországon az átfejlődés a forensisek párbérét magánjogivá tette, ez nálunk nem következett be. Különös, hogy ily körülmények között aztán a Sarweyból, tehát német iróból vett szempont reánk illenék, de Németországra — legalább a párbér tekintetében — nem.

A forensisek párbérkötelezettségének megállapításánál tegjokban tűnik ki, hogy miként jutott Timon a maga theoriájához. A magánjogi alapot elfogadja, de amikor ehhez a parochialis köteleket hozzá gondolja, ez nála oly erősen hat, hogy lábai alól a magánjogi talajt elveszti s így tulajdonkép theoriája a parochialis köteleken a levegőben függ. Hogy aztán ez az állapot ne legyen tarthatatlan, az alapot azzal akarja megteremteni, hogy Sarwey után a modern adózás talajára áll.

Mi sem mutatja jobban, mint a forensisek párbérkötelezettsége, hogy Timonnak a párbér jogi természeténél kigondolt theoriája minő gyenge lábakon áll. Pedig a theoria nem kevesebb, mint arra vállalkozott, hogy gyökerében elnyesse a gondolatot, mintha a párbér dologi teher lehetne. Azt már multkor kimutattam, hogy Timon a dologi teherről hibásan vélekedett. Ugy hiszen, hogy most meg azzal is tisztába jöttünk, hogy a párbér mint dologi teher lerontására kitalált theoria sem állja meg a kritikát.

Még csak arról akarok szólni, hogy minő helytelen a párbért az egyházépítkezési kötelezettséggel egybevetni, helyesebben mondva az egyházépítkezés körüli elvekből vonni a párbérré következtetéseket.

Mindegyik intézménynek más a kiindulási pontja.

Azt már a birálatomban hangsúlyoztam, hogy nemcsak más az egyházépítkezési kötelezettség és más a párbér, de hogy mindegyiknek más és más kiindulási pontja van. Ezért mondtam azt, hogy az egyházépítkezési kötelezettségnek már keletkezésében rejlik bizonyos adózási fogalma, a mi az ajándékozásból fejlődött párbérnél ismeretlen. Természetes, hogy az egyházépítkezésnél maga a parochialis kötelezettség szülte a kötelezettséget, a mint is az intézmény nem az oblatiókból fejlődött s nem magánjogi consuetudóból keletkezett. Innét van, hogy a parochialis kötelek az egyházi építkezésnél a kötelezettség tulajdonképi forrása volt, a mi a párbérnél, mely az oblatiókból fejlődött, nem az eset. Az csak természetes, hogy a régibb időkben az egyházépítkezési kötelezettség közjogi kiindulási pontja mindinkább elhomályosult különösen annál fogva, hogy az egyházépítkezési kötelezettség sok helyen dologi teherre vált. Így történt aztán az, hogy az egyházépítkezési kötelezettség a civilis jurisdictio alá esett, habár azelőtt több országban az egyházépítkezési kötelezettség mint az egyházi jurisdictio alá eső fegyelmi, egyházrendőri ügy tekintetett. És valójában az egyházépítkezési kötelezettség eredetéből okoskodva azt lehetne mondani, hogy az egyházépítkezési kötelezettség vegyes természeténél fogva, mely egyben egyházközigazgatási és államközigazgatási, a közigazgatás útjára tartozhatnék.¹

¹ Vesd össze Burghard: Zur Lehre von der kirlichen Baupflicht Erlangen 1884, 76. s köv. lap. Azt tehát még egészen jól érthetném, ha Timon a pénzügyekre nézve az 1883. évi XLIII. tczikkben megteremtett közigazgatási biráskodást az egyházépítkezési kötelezettség körüli vitás kérdésekre akarná kiterjeszteni.

Ezt a felfogást a párbérnél alkalmazni az intézmény eredetének teljes félreismerése. Semmi sem mutatja jobban Timon tévedését, minthogy az egyházépítkezést és a párbért mint közös alapból kiindult intézményt tekinti s egyiknek a jogi természetéből a másikra következtet. Ha áttejlődésről, arról lehet szó, hogy községi intézményből magánjogi lett, úgy ez legfeljebb az egyházépítkezésre nézve állhat. Ez a felfogás a párbér körül annál fogva sem érvényesülhet, mert a párbér eredetileg magánjogi. Ha ennél áttejlődésről lehetne szólni, úgy ennek ép a megfordítottnak kellene lenni. Jellemző különben a szerző felfogására nézve, hogy míg azt megengedi, hogy a külföldön még az egyházépítkezési kötelezettség is magánjogivá lehetett, ez nálunk még a párbérré nézve sem történhetett meg. De azért a forensisek párbér kötelezettsége mégis csak megállna és pedig egy fictio segítségével, melyre nézve Sarwey az auctoritas, ki azt a fictiót a modern adózás kaptájáról veszi.

Az előadottak után azt hiszem felesleges, hogy szerzőnek egyik-másik jogtörténeti megjegyzésével bővebben foglalkozzam. Csak azt jegyzem meg, hogy szerző szerint is a párbér Németország több részében magánjogi alapon áll. E mellett azt törekszik megmutatni, hogy ez tulajdonkép a közjogi alapról történt áttejlődés, a mi hazánkban nem ment volna véghez. Azért idéztem már feleletem legelején oly sokat a szerző munkáját, hogy megmutassam, hogy az áttejlődésre — ha erről szó lehetne — épen a megfordított törvény lenne az irányadó.

III.

A nem katolikus felekezetűek viszonya a párbérhez volt mindig a párbér intézményének testén az a seb, melyet folyton gyógyítani kellett. A seb újra és újra megnyílt és a közigazgatási hatóságok rajta voltak, hogy esetről esetre gyógyíttassák. Legjobb orvosnak az 1790/1. évi országgyűlés bizonyult akkor, midőn a protestánsoknak párbérmentességet biztosított, ami aztán királyi hatalomból a görög keletiekre is ki lett terjesztve.

A múlt század nagy országgyűlése mindazt megette, amit a maga idején tehetett. Hogy a magánjogi teher alól való felszabadítás munkáját nem végezte el már korábban a törvényhozás, ezt én ép annak tulajdonítom, hogy a magánjogi bajok orvoslására mindig csak jól későn kerül a sor. Azt hiszem, hogy ha csak közjogi jellegű teherről lett volna szó, ezt a terhet a protestánsok válláról könnyebben elseperhette volna az idő. Külföldi államok példája is bizonyítja, hogy a protestáns vallás szabad gyakorlása még nem egyhamar termelte meg azt a gyümölcsöt, hogy a protestánsok magánjogi czimen igényelt terhektől könnyen szabadultak volna. A párbér-intézmény szívósságát nálunk semmi sem magyarázza meg hathatósabban, mint az, hogy magánjogi czímnre helyezkedik vissza. Csak ha ezt a magánjogi czímet tartjuk szem előtt, tudjuk teljes hordereje szerint méltányolni az 1790/1. évi törvényhozásnak azt a tényét, hogy megszüntette azt, hogy a párbért a protestánsokon is meg lehessen venni.

Ami bajok az 1790/1. évi 26. t.-cikk után keletkeztek, azok a végrehajtó hatalom körébe esnek. Amit a törvényhozás a protestánsoknak megadott, az sok-

szor kétségessé vált. Tudjuk, hogy egy alapítványi elméletet gondoltak ki, melynek segítségével a protestánsoknak megadott mentességet ki akarták játszani. Igaz, hogy a terv a nagy-szlatinai esetben nem sikerült. De azért az az elmélet halottaiból feltámasztatott s még a legujabban is megtörtént, hogy annak az elméletnek a protestánsok adták meg az árát. Az 1790/1. évi 26. t.-czikk 12. §-a alá bújtak, mely mind a katolikus, mind a protestáns egyház javára alapítványait biztosítja, szóval a párbér földesúri alapításra visszavive. alapítványként lett szerepeltetve. Ez az a munus, a melylyel ijesztgetni szokás.

Megvallom, hogy ez a helyzet az én felfogásomat népszerűtlen színben tüntetheti fel, ami azonban a reáurótt kötelesség alól engem mint jogászt fel nem ment, a mi nem egyéb, mint a törvényes álláspontnak bátor kimondása. Azt hiszem, hogy az elmondottak után, nem kell a közösséget a Kluch-féle elmélettel újra visszatudasitanom. Nem teszem én ezt Timon újabb felszólására sem, mely nem enged részemre más utat, mint azt, hogy ha az ő elméletét el nem fogadom, hát akkor csak abba az elméletbe fussak belé, melyet Kluch csinált:

«Ha azt állítjuk, hogy a párbér magánjogi czimen nyugvó dologi teher, mely az ingatlanokon inhaereál, akkor már ez alól a parochiális kötelekből való kiválás senkit fel nem menthet, mert ez esetben már a párbérnek a parochiális kötelekhez semmi köze, a párbér nem a parochiális köteleket feltételező egyházi közteher, hanem magánjogi czimen nyugvó dologi teher, vagy mint a régibb magyar jog nevezte: fundatio. A fundationalis terheket pedig mindenki vallási különbség nélkül viselni tartozik».

Nincs semmi részemről elfogadható ok arra nézve, hogy a párbért magánjogi mivoltában megtagadjam. Még arra sincs okom, hogy letagadjam, hogy a párbér dologi teherre válhatott. Amit tőlem az 1790/1 évi 26. t.-cikk megkövetel, az az, hogy meg tudjam a protésztánsok párbérmentességét védeni. A dologi teher tárgyában elfoglalt álláspontom egészen indokoltta teszi azt, hogy a dologi teherre nézve mentességeket képzelhessek, mit a jogtudomány mai állása is megenged. A most idézett érvelésre csak két rendbeli megjegyezni valóm van.

Az egyik az, hogy ime Timon a dologi teher kérdésében egyszerre milyen engedékeny lett. Magánjogi alapon egészen természetesnek találja azt, hogy a párbér dologi teher, sőt ebből alapítványt csinál. A dologi terhet magánjogi alapon a fejlődés elutasíthatatlan következményének látja, amit azelőtt korántsem tett, hanem körömszakadtig küzdött az ellen, hogy a párbér dologi teherre alakulhatott volna, ha azt fel is tennők, hogy a párbér magánjogi alapon áll.

A másik megjegyezni valóm az, hogy Timon annyira szeretne engem az alapítványi elmélet lejtőjére áttolni, hogy ennek kedvéért a dologi teher megjelölésére a fundatio szavát használja, mondván, hogy ezt használta a régibb magyar jog a dologi teher kifejezésére. Oly állítás, mi minden alapot nélkülöz s egészen önkényes. Megengedem azt, hogy a dologi teher olyas valami, amire rá szokás mondani, hogy fundálva van, de fundatiók, alapítványok alatt mégis csak mást értünk. Hisz ha alapítvány és dologi teher egy volna, ugy Timonnak azt sem kellene átallani, hogy a dologi terhet jogi személynek vegye. Idáig azt hiszem az én meg-

czáfolásom kedvéért sem mehel el. És azt, a mit tesz, az a Timon teszi, ki a dologi teher szavának elfogadására nézve annyi aggálylyal van telve. Persze, hogy ezek között az aggályok között még az is szerepel, hogy a dologi teher szavának használata már azért is hiányos volna, mert az alá a szolgalmak nem illenek. Mintha bizony ezek dologi terhek volnának. Ilyet megírva én még sehol sem olvastam a Timon által anynyira megkritizált német tudósok könyveiben.

Természetes, hogy Timon és én sohasem fogunk afelől egyezni, hogy a párbérmentességek miként állanak elő. Kiki ahhoz képest érvel, amint a párbért magánjogi vagy közjogi czimen alapulónak tekintí. Mindent, de mindent más szemüvegen át nézünk. Ha a vitát mégis tovább folytatom, ez azért történik, hogy feleletre ne mondhasa, hogy másodlagos érveit figyelmen kívül hagyom.

Következik az, ahogy Timon a párbérmentesítő rendelkezéseket magyarázza.

Legelőbb az 1647. évi II. decretum 12. articulúsáról kell szólanom.

Ezen törvényre nézve is változott Timon nézete. Erről a törvényről azt vallotta, hogy — ezen t.-czikk rendelkezései «... *korántsem* voltak alkalmasak a párbér körüli viszályokat megszüntetni, mely csak úgy lett volna elérhető, ha világosan kimondatik, hogy sem a protestánsok a katolikus papoknak, sem a katolikusok a protestáns papoknak nem fizetnek». Ujabb felszólalásában azonban már azt mondja, hogy «ezen törvény következtében a protestánsok mindent nyertek, a katolikus egyház pedig mindent veszített». A dolog valójában úgy áll, amint én mondtam, hogy a tör-

vényben nincs elvileges megoldás. Igaz, hogy a dossal bíró parochiákban a protestánsok a fizetés alól felmentetnek, de a dossal nem bíró parochiákra nézve az rendeltetik, hogy a katolikus és protestáns pap egyenlően felezzék meg a párbért. Ez történt «propter bonum pacis» s a legjobban mutatja, hogy a párbér nem a parochialis kötelék által feltételeztetik. Hisz ha ez így lett volna, úgy bizonyára nem felezés, de az rendeltetik, hogy mindegyik pap a maga hívétől kapja a párbért. Az 1647. évi XII. t.-cikk csalhatatlanul amellet bizonyít, hogy a párbért a törvényhozók magánjogi szempontból tekintették. Erre utal már az is, hogy a párbérfizetések mint solutiones personales seu reales emlittetnek, mi következtetni enged arra, hogy a párbér eldologiasodott, dologi teherré vált.

Timon munkájában külön szakaszt szentel a protestánsok viszonyának a párbérhez az 1790/1. évi törvényhozásig. Természetes, hogy ez az egész szakasz ugyanazon hibában szenved, mint az 1647. évi t.-cikk magyarázata. A szakasz történelmi adatai kétségen kívül érdekesek, de megjegyzem, hogy az ezekben forgó magyar históriában sok lenne a valótlanság, ha a Timon felfogása az egész küzdelemről helyes volna. A párbérharcznak régestrégen, már az 1790/1. évi törvényhozás előtt meg kellett volna szünni, ha a párbér közjogi jellegű intézménynek vétethetnék.

A bécsi béke meghozta azt a gyümölcsöt, hogy az egyházzal meghasonlott nemesi osztály vallását gyakorolhassa, a linczi békében pedig azon nagy elv vivotott ki, hogy a vallási kényszer alól a nem-nemesi osztály is felszabaduljon. Innen túl a protestánsokon megvett párbér nem mint anachronismus, de csak mint nagy

törvényellenesség jöhetett volna szóba. Hogy a felfogás még később sem jutott ideig, az 1647. évi XII. t.-cikk bizonyítja s ami csak abból magyarázható, hogy a párbér magánjogi tekintet alá esett. Ez felelt meg a kor felfogásának, mely még a földesuri jus reformandit is jogosultnak tartotta, amire pedig a protestánsok támaszkodtak s ami ellenében a katolicismus a patronatusra alapított jus reformandit állította.

Bizony mikor ilyen idők jártak, mikor ilyen volt a kor felfogása, mikor a linczi békét is az articularis helyekre restringálták s mondjuk a katolikusok által tovább is gyakorolt jus reformandi következtében, a párbért sem tekinthették közjogi intézménynek. Timon szerint úgy kellene a dolognak állni, hogy az egész küzdelem és ellenküzdelem minden jogi alapot nélkülözött s így a katolikusok részéről vitt párbérküzdelem is.

Azt én megengedem, hogy a parochialis köteléknek, amint a történelmi egymásutánt nézzük, igenis van köze a párbérrel, de csak annyiban, amennyiben előbb törvényileg elismertté kell valamely egyháznak válni, hogy aztán arra kerülhessen a sor, hogy a párbér alól felszabadíttassék. Erről korábban szó sem lehet. De abból korántsem vonjuk ki azt a következtetést, hogy a párbér merőben a parochialis köteléktől függ. A történelmi egymásutántól nem szabad jogi axiomát csinálni, úgy mint Timon tette, amely egyenesen kizárná azt, hogy a párbér dologi teherré lehetett volna.

A mint ez megtörtént, a parochialis kötelékből való szabadulás még nem szüli meg a párbérmentességet, amire

nézve külön felmentés szükséges, mit aztán külön is kell megadni.

Akkor, amidőn valamely egyház elismertté válik, tagjai irányában a régi egyház párbér-követelése anachronismus, de még nem az, mit a tételes jog szempontjából egyszerűen törvényellenességnek lehetne nevezni. Ebből a szempontból kell az 1790/1. évi 26. t.-cikknek azt a rendelkezését magyarázni, hogy a protestánsokat a párbér fizetése alól felmentette, mit az egész jogfejlődés igazol s mondjuk bizonyos egymásutánban. Ugy kell a törvényben foglalt párbérmentesítést felfogni, hogy az nem pusztá constatació, hanem valóságos megadása. Timon szerint a párbérmentesség akkor is fenforogna, ha ez kifejezetten meg sem is adatott volna. Elég lett volna a publicum exercitium religionisról intézkedni. Pedig ha ez így volna, úgy a protestánsokat Timonnak már a linczi béke, vagyis 1645 óta, amikor még publicum és privatum exercitium között különbséget nem tettek, egész addig az időig, amikor az 1681. évi soproni országgyűlés a szabad vallásgyakorlatot az articularis helyekre szorította, párbérmenteseknek kellene tekinteni, aminek azonban én Timon munkájában nyomát sem látom.

A linczi békekötés ép azon évben cikkelyezett be, amely évben az 1647. évi 12. t.-cikk meghozatott s nyilvánvaló, hogy azoknak a jobbágyoknak nem adta meg egészen a párbérmentességet, amely jobbágyok a linczi békekötés következtében a szabad vallásgyakorlatot megkapták, hanem propter bonum pacis a dossal nem bíró parochiákban a párbér megfizetését rendelte el a katolikus és protestáns pap

között. Hogy a párbér nem közjogi, de magánjogi eredetű, semmi sem mutatja jobban, mint az, hogy a protestáns jobbágyok a linczi békekötés következtében még nem nyerték el egészen a párbérmentességet. 1647-ben a szabad vallásgyakorlat és a párbérmentesség korántsem esnek egészen össze. Azt csak az 1691. évi április 2-án kelt Explanatio Leopoldina tette meg, hogy az articularis helyeken, vagyis azokon a helyeken, hol publicum exercitium volt, a protestánsokat párbérmentesekké tette. Ne feledje azonban Timon, hogy már az explanatio előtt is léteztek párbérmentességek és pedig az 1647. évi. XII. t.-cikk következtében a dossal bíró parochiális helyeken. Igaz, hogy ez az állapot csak ideig óráig tartott (1681. évi 26. t.-cikk), de ez az állapot sem vall a Timon felfogására, ki a publicum exercitium és a párbérmentesség kifejlődésének alapja gyanánt az explanatiót fogadja el. Hiába dicséri az Explanatio Leopoldinát s azokat a későbbi királyi resolutiókat, melyek az explanation alapulnak. Ezek párbér dolgában a nem articularis helyekre nézve az 1647. évi XII. t.-cikk mögött maradnak. Az ekként megteremtett állapot az 1790/1. évi XXVI. t.-cikk meghozataláig tart, a melynek a párbérmentesítésre szóló rendelkezését csak az elmondottak világánál méltányolhatjuk eléggé s csak akkor, ha a párbér magánjogi természetét tartjuk szem előtt, mire nézve a szerző által felhozott azon adat is érdekes, hogy a párbért protestáns papok katolikus hívektől is követelték s hogy az nekik nem egy helyen megadatott.¹

Azt hiszem, hogy a protestánsokat illető jogfejlő-

¹ Timon: A párbér Magyarországon 127. l.

dés révén nem lehet a párbérnek magánjogi jellegét tagadásba venni. Még kevésbé lehet ezt azon jogfejlés alapján tenni, mely a görög nem-egyesültek irányában ment véghez. Azon egész előadásból, melyet szerző munkája 5. §-ában a görög-keletiekre vonatkozólag ad elő, az tűnik ki, hogy a görög-keletiek ott, hol publicum exercitiumnak nem örvendettek, csak akkor voltak a katolikus papnak fizetendő párbér alól mentesek, ha nem volt fizetésre szóló usus. Ez a jogi állapot határozottan magánjogi címre vall, a mint tény is, hogy az usus következtében a görög-keletiek párbért kötelesek voltak fizetni. Az usushoz szerződési alkatelem van, a mint is az usus egyes esetekből keletkezett, melyek kötelezettség teljesítési szándékkal mentek véghez, ami annyival inkább magánjogi cím, mert — ez az usus a hívek részéről nem a parochialis kötelekre tekintettel jött létre.

Ha valaminek, úgy ennek a körülménynek kellene a szerzõt arról meggyõzni, hogy a párbér alatt egyáltalán nem lehet egyházi adót képzeln. A mondott körülménynek arról is fel kellene a szerzõt világosítani, hogy a publicum exercitium sem adhatta meg magában véve a görög-keletieknek a párbérmentességet, hanem csak az, hogy õk a párbér alól kifejezetten felmentettek. Erre a positiv felmentésre volt szükség, hogy mentesekké váljanak, ami az 1791. évi augusztus 23-án kibocsátott helytartólanácsi szabályrendelet által történt meg. Ezt a felfogást a rendelet következõ kezdése sem rontja le: «Cum vigore articuli 27. novissimae Dietae Graeci Ritus non uniti Regni Incolae Religionis suae exercitium plene liberum habent.... omnis solutio Stolae ac Lecticalis hactenus

per eosdem Parochis Catholicis.... praestita cessare debeat). Ez csak a rendelkezés indokolása, mire aztán a király abbéli kifejezett akaratkijelentése következik, hogy praestationes cessent. Azt hiszem, hogy a rendelkezést nem az intézkedésben kell keresni, de magában az elhatározásban.

Arra, hogy úgy fejeztem ki magamat, hogy a protestánsok párbérmentessége a görögkeletiekre kiterjesztetett, azt veti Timon ellen, hogy az az én felfogásom tévedésen alapul, mert a mentesítő rendelet nem a XXVI., de a XXVII t.-cikkre hivatkozik, mely utóbbi adta meg a görögkeletieknek a nyilvános vallásgyakorlatot. Mintha bizony én a XXVI. cikkre alapítottam volna a görögkeletiek mentességét s mintha azzal, a mit mondtam, mást akartam volna az egymásutánál jelezni. Különös, hogy abból, a mit mondtam, Timon azt következteti, hogy: «a protestánsoknak törvényileg biztosított párbérmentessége is csak a nyilvános vallásgyakorlat következménye gyanánt tekintett s így csak a közjogi természetű egyházi terhekre vonatkozhatik». Külömben, ha még azt is megengedem, hogy a párbérmentesség a nyilvános vallásgyakorlat következtében adatott meg, ez még nem annyit jelent, hogy a nyilvános vallásgyakorlattal a párbérmentesség is megalakultnak veendő s hogy a párbérmentesítés nem volna egyéb, mint annak a kimondása, a mi a nyilvános vallásgyakorlat megadása által megtörtént. Ilyes valami lebeg Timon szemei előtt, midőn arra gondol, hogy a párbérmentesítés által a párbér közjogi természete is kifejezésre lenne hozva.

Az elmondottak által úgy hiszem, hogy a protestánsok és görög-keletiek párbérmentességét eléggé meg-

világítottam s nem érhet többé a szerző részéről az a vád, hogy könyve 4. és 5. §-át figyelmen kívül hagytam. Azt különben bírálatom után elég jól láthatta a szerző, hogy könyvének minden pontjára kiterjeszkezhettem volna. A küzdelmes időkre, melyekben a katolikusok és protestánsok harcza folyt, szerző még csak azt a megjegyzést teszi, hogy a 4. és 5. §-ban foglalt fejtegetések, illetve az azok során felhozott bizonyítékok mind a mellett tanuskodnak, hogy a magyar jogélet a párbért minden időben a parochiális köteléken nyugvó köztehernek tekintette s hogy «naga a katolikus egyház sem követelte a párbért sehol azon jogalapon, mert az az ingatlanokon inhaereál. Majd így folytatja: «Míg ezen bizonyítékok ellenkező bizonyítékok felhozása által megingatva nem lesznek, addig azon tételtem is kétségen kívül áll, hogy a XIX. század előtti idő a magánjogi címeken nyugvó dologi természetű párbért egyáltalán nem ismerte, hogy a kath. egyház csak az 1802. évi generális conscriptió után áll elő azon felfogással, miszerint a párbér bizonyos esetekben a jobbágyi ingatlanokon nyugvó középkori dologi teher».

Azt hiszem, hogy az előtt, ki figyelmesen olvasott, legalább is kétséges dologgá vált az, hogy a párbér minden időben a parochiális köteléken nyugvó közteher lett volna valamint az sem áll kétségen kívül, hogy a tizenkilencedik század előtti idő a magánjogi címeken nyugvó dologi természetű párbért egyáltalán nem ismerte. Még ellenadatokra sem volt szükség, elég volt a szerző okmányait és bizonyítékait fontolgatni, hogy a szerző túlerőltetett okoskodásaira reájöjünk. Ily túlerőltetett okoskodás az is, hogy az egyház a

jelen század előtt a párbérigényt mint dologi terhel nem érvényesítette, tehát a dologi teher nem is létezett. Mintha nem az idő lassú folyamata hozná nem egyszer felszínre azt, mit a jogi intézmények magukban rejtnek. Hisz az úrbéri terhekről még 1848-ban élt íróink sem írnak mint dologi terhekről s ki tagadná azért, hogy az úrbéresek földterméseikből teljesített szolgáltatásai dologi terhek voltak. Ezt a kilenczetre nézve maga a szerző is kész volt felszólása során elismerni. A párbérrel úgy voltunk, hogy annak esetleg ingatlant terhelő minőségét akkor érvényesítették, mikor ennek az érvényesítésnek a szüksége bekövetkezett, a mi akkor állott elő, midőn az ingatlan olyanok kezére jött, kik nem voltak parochiabeliek. Egy darabig persze elég volt a protestánsok keresztelt voltába kapaszkodni, de mikor ez túlélte magát, került a dologi teher érvényesítésére a sor. Tudjuk, hogy ez az alapítványi elmélet alkalmazásával mily czéltűvésztetten történt. Azt is tudjuk, hogy az újabb időben az alapítványi elmélet a gyakorlatban némi elismerésre tett szert és pedig a protestánsok irányában is s hogy ezt a protestánsoknak megadott mentesség mellett csak sajnálhatjuk. Ezen alapítványi elméletnek érvényesítését a zsidók irányában is csak sajnálni lehet, de az által az a kérdés nincs elhárítva, hogy irányukban a párbérigény más magánjogi címen nem áll-e fenn. Erre a kérdésre nem az a felelet, hogy az előbbi századokban a dologi teher kérdése nem lett feledve, mert hisz a zsidók azokban az időkben nem voltak hirtokképesek, hanem az, hogy a párbérigény jogi természete s annak egyes esetekben mi módon történt kifejlődése dönt.

A görög-katholikusok párbértügyében újabban is az 1814. évi kancelláriai rendeletekre történik a szerző részéről hivatkozás. Ebben a rendeletben az van mondva, hogy minden zavar elkerülésére okából a jövőre nézve az rendeltetik, hogy bármily néven nevezendő párbérjövedelem a lelkészek által csak a saját szertartású híveiktől követelhető. Erre vonatkozással én azt mondtam, hogy a rendelés nem úgy hangzik, mint vitás kérdés elbírálása s az sem tévesztendő szem elől, hogy tulajdonkép az egy vallást, habár más-más ritus szerint szolgáló papok ügyét könnyen lehetett rendezni. Ezekre, valamint hason természetü rendeletekre azt is mondtam, hogy ezeknek vajmi kevés doktrinális becsők van. Szerző azzal felel, hogy az elmondottak «a bíráló privát nézetei, melyek azonban azon történelmi tényt meg nem másíthatják, hogy a párbér a kath. egyház kebelén belül is mindenkor személyes tehernek tekintett, mert kiki saját szertartása szerint, saját papjának adózik. tekintet nélkül azon ingatlanra, melyet bír.»

A mi a nézeteiket illeti, azt hiszem, hogy úgy a szerzőnek, mint nekem csak «privát» nézeteink lehetnek s minden csak a nézeteink belbecsétől függ, az már azonban mégis talán túlerős bizakodás, midőn szerző oly «történelmi tény»-ről beszél, mely nem egyéb az ő privát nézeténél. A történelemmel takarózni csak akkor lehet, ha pusztá tényről s nem tények magyarázatáról van szó. Azt is túlzó állításnak tartom a szerző részéről, midőn azt mondja, hogy az 1814. évi kancelláriai rendeletet olybá veszi, «mely magában véve is elég a dologi teher álláspontjának lerontására». Az, hogy a kancelláriai rendelet a tizedet meghagyta s a párbérfizetést a pap saját hívei

körére szorította, nem bizonyít, nem bizonyítja azt, hogy a párbér csak a paróchiális kötelekre támaszkodó teher lett volna. Azt én sohasem tagadtam, hogy a tized a történelmi fejlődés során erősebb jognak bizonyul. Csak ennyi az igaz s nem áll, hogy míg a tized magánjogi, a párbér közjogi természetű volna. Tudjuk, hogy ezt a különbséget a szerző bizonyos átfejlődésből magyarázza, a mi azonban a bírálatot egyáltalán nem állja ki.

Szól még a szerző az Olsavszky-féle párbérszabályzatról mely szinte a görög-katholikusokra szolt s melyben a párbérnek nemcsak magánjogi természetét de azt is kifejezésre láttam hozva, hogy a párbér dologi vonatkozásokkal bír. Ebben az irányban a szabályzat két helyére hivatkoztam, melyek így szólnak: *Si plures in una eademque domo habitantes sessionem colant in pane eodem, eotum tota Domus veluti unus Colonus consideratur. — Si in una quidem domo habitant, terras tamen subdivisas inter se habeant, distinctoque pane utantur, eotum Paterfamilias velut Colonus, reliqui qua inquilini domiciliati considerantur.* Ezekre az idézeteimre szerző a határozott feleletet kikerüli, de azt hozza fel, hogy az Olsavszky-féle párbérszabályzat szerint, ha 4 fiú gyermek atyjuknak telkén megosztozik, mindenik gyermek colonus számba jön, azaz mindenik gyermek ugyanannyit tartozik szolgáltatni, mint előbb az atya szolgáltatott.

Igaz ugyan, hogy az Olsavszky-féle párbérszabályzat szerint általában ez így van, de ha az osztozkodás úgy történik, mint az idézett helyek mutatják, ugy ezen esetekben a dologi teher fogalma által uralt rész-kötelezettségek állanak elő. Külömben megjegyzem,

hogy a párbérszabályzat szerint minden osztozkodásra nézve az a gyakorlat jeleztetik. (id. statutum fuisse) quod in nonnullis partialibus locis patre inter duos aut plures filios fundum suum dividente, *filii hi, per patrem dari solitam duorum corctorum quantitatem per proportionalem consipationem.... praestiterint* et Parochi in similes consipantes liberam stolam sibi vendicantes, plus tantisper desumpserint, observatum fuisse». A párbérekötelezettség arányos felosztása tehát általán meg volt, a mikor a parochus úgy segített magán, hogy az osztályosokon libera stolát vagyis dupla stolát vett. Ez ellen tétetett aztán az a rendelkezés, hogy a parochia a kettős stola helyett minden egyes osztályost mint colonust tekintsen, a kik mindegyikén a colonus ellen fennálló egész párbért követelheti. De azért az általam már korábban is idézett specialis intézkedések fenmaradtak annak mintegy emlékeül, hogy a gyakorlat azelőtt általában milyen volt. Hogy azok a specialitások birnak bizonyító erővel, már abból látom, hogy azokra nézve szerző a határozott választ kikerülte, mit én csak arra magyarázok, hogy a dologi terhek lehetőségének látszatát is kerülni akarja.

IV.

A bírói vagy közigazgatási út kérdését a kiindulási pontra nézve Timon igen helyesen fogja fel. Csak azt kell tekinteni, valjon a párbér magánjogi czimen alapuló követelés, avagy nem más, mint egyházi adó. Én is erre a szempontra utaltam. Az magától értetik, hogy midőn utaink szétválnak ott, hol a párbérnek

mindegyikünk más jogi természetet tulajdonít, ez az ellentét köztünk annál nagyobbá válik, minél tovább megyünk. A köztünk való ellentét hordereje aztán abban a kérdésben éri el tetőpontját, hogy a párbér érvényesítése milyen útra tartozik. A mily élesen teszi meg az 1869. évi IV. t.-cikk a bíraskodás és közigazgatás elválasztását, oly élesen állunk mi is egymással szemközt.

Timon könyve felett adott bírálatomban a most tárgyalandó kérdésben alig polemizáltam. Szerző rávizsgálta, hogy válasza következtében a kérdés felől a szerzőt többször megszólaltassam, a mint ezt jelen feleletemben ott is busásan tettem, hol a párbér magánjogi avagy közjogi természetéről volt szó.

Szabadjon ezeket itt az emlékebe felhívnom, midőn újra arra a térre lépek, hogy a szerzőt saját érveivel czáfoljam. Azt akarom megmutatni, hogy ép azok az eszmék, melyeket szerző arra használ fel, hogy a bírói vagy közigazgatási út vitás kérdésében a közigazgatás javára döntsön, mutatják legjobban a párbér magánjogi természetét.

Szerző szerint: «... a párbérintézmény nyilvánjogi jellege nem a legfőbb kegyúri jogban foglalt különös jogosítványok valamelyikén, hanem az állami souverénitás általános eszméjén nyugszik: szükségképi következménye az a magyar közjog azon általános érvényű principiumának, hogy a keresztény bevett vallás-felekezetek az állam területén nyilvánjogi jelleggel felruházott testületekként működnek». Nem hiában mondja ezt megelőzőleg a szerző a következőket: «Míg a 17. században a párbérszolgáltatások pozitív kötelezettsége alapjának megállapítása, a visitatio canonica foganatosítása.

kizárólag az egyházhatalmi közegek által történt: addig a 18. századtól kezdve már az államhatalmi közegek közreműködése szükségkép megkívánatik, az állami végrehajtás a világi hatóságok közreműködésétől feltételeztetik».

A ki ezt a két kijelentést jól össze fogja vetni, az nem juthat más eredményre, mint hogy a párbér-intézmény nyilvánjogi jellege is attól kezdve számíthat, a midőn az állam, mint ilyen lép közbe. Tehát az a parochialis kötelék — mire Timon oly nagy súlyt fektet — magában véve még nem elegendő a párbér czimén történő szolgáltatás közjogi természetének megállapítására. Erre nézve az állami hatóságok közreműködése válik szükségessé, a mi pedig Timon szerint sem történik előbb, mint a 18. században. Mégis csak oda jutunk, a mit mindig mondtam, hogy a párbér magánjogi eredetét nem lehet elvitatni. A mikor Timon azon kérdést veti fel, hogy: «mennyiben birhat befolyással hazánkban a legfőbb kegyúri jog a párbérviták illetékességének megállapítására», a most idézett kijelentések után maga is arra az eredményre kénytelen jutni, «hogy a legfőbb kegyúri jog, mint specifikus magyar közjogi fogalom a párbérvitákban felmerült jogviták illetékességére nézve befolyással nem birhat; a párbérviták illetékességi kérdése *kizárólag azok benső természete szerint* döntendő el, a szerint a mint azon jogviták köz- vagy magánjogi alapon állanak, a szerint a mint közjogi vagy magánjogi vonatkozásból eredő subjectiv jogokról van szó».

Azt már előbb is láttuk, a mikor a Timon könyvéből oly sokat idéztem, hogy a párbér magánjogi eredetű. A szerző saját előadása sem képes a magán-

jogi eredetet lerontani. Most meg már úgy áll a dolog, hogy a párbérintézményt, mint magánjogit a szerző a tizenyolczadik századig nyulólag kénytelen elismerni, midőn azt mondja, hogy a párbér nyilvánjogi jellege az állami beavatkozástól számít. Azt is tudjuk, hogy ez az állami beavatkozás nem vitte odáig, hogy az állam közreműködése a canonica visitatio körül a párbért egyházi adóvá tette volna meg. Maga Timon is elmondja — úgy a mint idéztem — hogy az állami hatalom a király személyében minő conservatív iránynak hódolt. Mindig azt akarta, hogy a hívek magok tegyenek párbérajánlatot s erre inkább újólág és újólág felszólította őket, semmint hogy ő intézkedjék.

Timon a következőket is mondja:

«A párbérszolgáltatások megállapítása — a párbérbívetés (?) — mint az előbbi §-okban láttuk nem a modern jogrendszernek megfelelő általános szabványok, hanem a történelmi jogfejlődés alapján történik. A párbérszolgáltatások mértékét majd a laudabilis consuetudo, majd a visitatio canonica, majd a hatóságilag jóváhagyott szerződés, vagy önkényes ajánlat, majd legfőbb kegyúri rendelkezés képezi. *Ez azonban a dolog lényegén nem változtat.* a párbérszolgáltatások közjogi természetét nem alterálja és a most érintett párbérbívetési módozatok épen úgy alapját képezik a közigazgatási végrehajtásnak, *mint a modern jogrendszer alapján álló adóbívetés.*»

Azt már I. alatt láttuk, hogy mit tartsunk a laudabilis consuetudo, a visitatio canonica, a szerződés, az önkényes ajánlatról abban az irányban, hogy ezek közjogi jellegű adózást szülhetnének. A «legfőbb kegyúri rendelkezés»-re maga Timon elmondja, hogy az minő nehezen ment. Még csak azt akarom megje-

gyezni, hogy ez a legfőbb kegyúri rendelkezés igen gyanús közjogi alapnak tűnik fel nekem ép azok után, a miket szerző erről a legfőbb kegyúri jogról könyvének ép most tárgyalt fejezetében mond. Valójában érdemes, hogy azokat ide iktassam:

«A legfőbb kegyúri jog azon positiv magyar közjogi fogalom, mely a szent koronát fején viselő magyar király egyházi hatalmát kifejezésre juttatja. Ebből kifolyólag nálunk a világi és egyházi hatalom legfőbb folyamatban a történelmi jogfejlődés alapján egyesül. Ezen egység jelenleg is fennáll, *de lényegesen megváltozott jelentőséggel*. A hitfelekezetek egyenjogosítása óta a magyar állam nem azonosul többé a katolikus egyházzal, nem az egyháztól nyeri ethikai tartalmát, az állam és az egyház feladatköre szétválik, az állami és egyházi hatalom külön tetlegesül, a kath. egyház, mint az állam területén működő organismus, csak az állam által biztosított létjogra támaszkodhatik, szóval *az egyház az államtól nyeri nyilvánjogi jellegét*. Mig azonban más államokban az állam és az egyház közötti jogviszonyok az állami souverainitás alapján nyernek megoldást, az állam a kath. egyház iránti jogait saját souverainitásából vezeti le: *addig nálunk ehhez a legfőbb kegyúri jog adja a positiv közjogi alapot*. De a legfőbb kegyúri jog ezen vonatkozásában nálunk is az állami souverainitásra fektetett jog, a legfőbb kegyúri jogban az állami souverainitás nyer megvalósulást, *mert az egyházak nyilvánjogi jellegének biztosítása csak az állami souverainitás alapján képzelhető, az egyházaknak jogvédelem csak az állami souverainitás alapján nyújtható*».

Majd így folytatja:

«Az állami talajra fektetett legfőbb kegyúri jog a modern állameszmének behatása és az állam

és egyház fogalmi elkülönzése következtében szükségkép elveszti specifikus jellegét s mint ilyen a magyar közjog szempontjából külön figyelembe vételt nem igényelhet, a törvényhozás által kimondott általános érvényű principiumokra módosító befolyást nem gyakorolhat. Ilyen általános érvényű principium az 1869. évi IV. t.-czikk azon rendelkezése, hogy a jogszolgáltatás a közigazgatástól elválasztandó.

Erre nyomban következik aztán az, mit részben már idéztem:

«Ezen principiumnak feltétlen érvénnyel kell bírnia a vitássá vált párbérügyekben is, *mert a párbérintézmény nyilvánjogi jellege* nem a legfőbb kegyúri jogban foglalt jogosítványok valamelyikén, hanem *az állami souverainitás általános eszméjén nyugszik stb. stb.*»

Csak azért idéztem ily hosszan a szerzőt, hogy látni való legyen, hogy miben áll az a legfőbb kegyúri rendelkezés, melyről aztán azt állítja, hogy ez a laudabilis consuetudo, a canonica visitatio, a szerződés és párbérajánlaton kívül szinte olyan, mely a párbérszolgáltatást közjogi természetűvé teszi. Azt hiszem, hogy az idézetekben előadottak által maga a szerző rontja le azt, hogy a legfőbb kegyúri rendelkezést, mint olyat tekintsük, a mi a párbérré a közjogi bélyegét reásütné. Ha tudna is a szerző a legfőbb kegyúri rendelkezésre olyan példát felhozni, melylyel azt bizonyítaná, hogy a legfőbb kegyúr akár mint adóveti ki a párbért, ez csak surrogatum volna, olyan rendelkezés volna, mely a hívek szerződési akaratát pótolni volna hivatva s így a párbérintézmény egészének megítélését nem zavarhatná. A mi ép a modern

államot illeti, én az egyházi adózást másképp nem is képzelhetem, mint hogy az a felekezetek autonóm ügye. Maga a szerző elismeri, hogy a püspöknek a hívek megadóztatására vonatkozó joga, mely a tridentini zsinat határozásán (sess. XXIV. cap. 13. de reform) alapszik, a magyar közjog keretében még nem érvényesülhetett. A mi meg van, az a párbérintézmény, melynek magánjogi alapja nyilvánvaló. Azt mindenesetre csak különösnek találhatom, hogy habár Timon a párbérszolgáltatások megállapítására elismeri, hogy e tekintetben «a modern jogrendszernek megfelelő általános szabványok nem léteznek», mindazáltal hajlandó a párbérszolgáltatások megállapítását, a modern jogrendszer alapján álló adókiivetéssel egy niveaura helyezni.

Timon a párbért a közadóval hasontermészetűnek találván, a közigazgatási biráskodásnak akarna törvényhozás útján tért nyitni és pedig a pénzügyi közigazgatási biráskodásról szóló 1883. évi XLIII. t.-cikk kiszélesítése által. Persze a míg ez meg történik, «a közjogi alapon nyugvó párbérviták általános elvi szempontból a közigazgatási hatóságok és nem a polgári bíróságok illetőségi körébe esnének». E tekintetben szerző még azt is megteszi, hogy a bajorországi legfőbb törvényszék egyik határozatára is hivatkozik, mely 1857. évi június 9-én kelt. (Archiv für kath. Kirchenrecht V. k. 314. l.)

Közről kellene ismernem a bajor jogi állapotokat, hogy így egyes döntvényből következtetéseket tudjak levonni. Csak arra figyelmeztettek, hogy Timon munkája következő lapján mindjárt egy másik bajor döntést is közöl, mely a közigazgatási ügyutra az 1825.

évi deczember 17-ki rendelet értelmében csak az olyan szolgáltatásokat tereli, melyeknél ki van zárva az, hogy magánjogi czimen keletkezve dologi terhekül jelentkeznek. Lehet különben, hogy az 1825. évi deczember 17-én kelt rendeletben oly rendelkezés tétetett, hogy az egyházközségek régibb időből eredett szolgáltatásait czélszerűnek tartottak a közadó tekintete alá vonni, de ez mindenesetre positiv intézkedés, aminő nálunk egyáltalán nem fordul elő. Azt azonban világosan látom, hogy a porosz illetékességi törvényszék 1858-ból való határozatának semmi köze olyan szolgáltatásokkal, melyeket olyanoknak tekinthetnénk, mint a minő nálunk a párbér. Külömben e döntések a szerzőnél inkább arra használnak fel, hogy kimutassa, hogy amennyiben az általa közjogi jellegűnek vett párbér magánjogi czimekkel (szerződés, végrendelet, elévülés) jön érintkezésbe, mennyiben számíthatni a rendes bíróság előtti oltalomra. Természetes, hogy e tέρre nekem — ki a párbér egész intézményét magánjogi alapon állónak tartom — nem kell a szerzőt követnem.

Timon válaszában ott, hol a reallast-elméletekről mond el egyet-mást, igen nagy bizalmatlanságot tanúsít a német jogi irodalom iránt. Nem szünik minduntalan arra figyelmeztetni, hogy a párbér kiválóan magyar kérdésénél ne kerüljünk a németek hinárjába. E nekem szóló jóakaratu figyelmeztetést csak jó szemmel kell hogy nézzem én, ki Timon munkáját annál fogva üdvözöltem, mert magyar tárgyat dolgozott fel. Megvallom azonban, hogy jobb szerettem volna, ha a német jogi irodalomnak inkább a reallastokra nézve vette volna hasznát, mert hisz az e tárgyú német irodalomnak egynémely eredményét sok haszonnal lehet

a mi jogfejlődésünkkel egyeztetni, mint sem hogy a nálunk ugyszólván idegen tárgyú német irodalmat használta fel. A közigazgatási bíráskodás német irodalmára czélzok. Ennek az irodalomnak tulajdonitom én azt, hogy jeles szerzőnk magát a parochialis kötelékbe mint közjogi vonatkozásu fogalomba annyira beleélte, hogy ebbe a parochialis kötelékbe szivódott fel nála a párbér magánjogi intézménye s így történt az, hogy oly erősen tört a közigazgatási forumok illetékessége mellett lándzsát. Annak, mi a parochialis köteléket érinti avagy érintette, még nem kell mindenáron közjogi természettel birni.

E tekintetben még csak ujabb felszólalására akarok reflectálni.

Timon munkájában a közigazgatási vagy bírói ut vitás kérdését tisztán abból a szempontból tekintette, vajjon a párbér magánjogi vagy közjogi természetű. E tekintetben egész határozottan mondja, hogy «a párbérviták illetékességi kérdése kizárólag csak azok benső természete szerint döntendő el».

Ezen álláspontból Timon igen sokat enged, midőn füzetének 31. lapján a következőket mondja:

«A bíráló azon felfogása ellen, hogy ő a párbér feletti jogvitákra nézve a positiv jog szempontjából a polgári bíróságot tartja illetékesnek — nem lehet kifogásom, mert ez már csak természetszerű következménye az általa elfoglalt álláspontnak. Könyvemben eléggé kifejtettem, hogy a positiv jogok szempontjából a közigazgatási és bírói út változik, a szerint, a mint a párbérszolgáltatásokat közjogi vagy magánjogi alapon nyugvóknak tekintjük.

Más jelentőséggel bír azonban az illetékességi kérdés, ha azt a jogtörténeti fejlődés szempontjából

veszszük figyelembe. Ezen szempontból már a jogut minősége nemesak következménye a párbér jogi természetének, hanem annak ismérve is. Igaza van a bírálóknak, hogy a múltban a bíraskodás és közigazgatás élen különválasztása nem volt törvényileg szabályozva, ezt könyvemben magam is hangsúlyozom világos jelétül annak, hogy a közjogi és magánjogi természetű vitás ügyek között a régiebb jogélet is különbséget tudott tenni. Már ha ez így van, akkor ebből az is következik, hogy azon körülmény miszerint valamely vitás jogügy azelőtt a közigazgatási útra tartozott, a mellett bizonyít, hogy az annak alapját képező jogi viszony közjogi és nem magánjogi természetüként fogatott fel».

A bíráló korábban elfoglalt álláspontját maga sem találja erősnek. Kellett hogy hite a párbérszolgáltatás közjogi jellege felől gyengült legyen. Most már azt a tételt is felállítja, hogy a jogut minősége nemcsak következménye a párbér jogi természetének, hanem annak ismérve is. De még ebből a tételből sem meri azt a következtetést levonni, hogy a párbér nem magánjogi, de közjogi jellegű szolgáltatás, hanem csak annyit mond, hogy a közigazgatási útra tartozott vitás jogügy alapját képező jogi viszony közjogi és nem magánjogi természetüként fogatott fel.

Én részemről megmaradok a szerző eredeti álláspontja mellett s azt mondom, hogy a közigazgatási vagy bírói út kérdése «kizárólag» attól függ, hogy milyen a párbér jogi természete. Teszem azt annyival inkább, mert az 1869. évi IV. törvényczikk a közigazgatás és bíraskodás elkülönítését egészen élére állítja, úgy fejezvé ki magát, hogy «az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítetik» s csak azután mondatik egy külön alineában: «Sem a közigazgatási, sem

a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak». Ez tehát nem fenállott állapotokhoz képest értetett. Az elkülönítés úgy van kimondva, hogy mindaz, a mi természeténél fogva igazságszolgáltatási, a közigazgatásitól elkülönítettik. Bizony a bíró szinte arra van utalva, hogy a mi igazságszolgáltatási dolog, azt a közigazgatás kezéről leüssé. Az tehát egyáltalán nem határozhat, hogy a párbér a 48. előtti időkből a közigazgatás kezén maradt.

Az sem határozhat, hogy a párbér érvényesítése körül forma szerinti birtokjogi és tulajdoni keresetek nem szerepeltek, mire nézve a szerző a következőképp fejezi ki magát: «A párbért nem lehet úgy mint a tizedet birtokjogi és tulajdoni keresetekkel védeni. Ilyen kereseteknek a régibb magyar jogban semmi nyomát nem találtam és aligha fog bíráló úr is ilyen kereseteknek nyomára akadni. A párbért ilyen formán nem lehet a magyar jogéletben a tizeddel összevetni. A párbér épen azért nem középkori dologi teher, mint a tized, mert a párbérnél a reallastok lényeges ismérve, a magánjogi jogvédelem teljesen hiányzik».

Ami a régibb időket illeti, én nem kétlem, hogy a birtokjogi és tulajdoni keresetek alkatelemei régi párbérvitáknál is előfordulhattak. Régente is nemcsak a fizetni nem fizetni, hanem az enyém és tied körül is akárhányszor perpatvar lehetett, teszem a parochusok között. Egyik is, másik is jogosultnak tartotta magát párbérszedésre s ebből aztán olyan igény formáltathatott, mely akár birtoklásra, akár a tulajdonra helyesebben a jogra alapíthatatott. Persze, hogy a szabályszerint való peres eljárás híján ezek a birtok- és jogi keresetek (vindicationes) nem formálódhattak ki úgy, hogy

külön-külön technikus terminusokkal jelöltettek volna. A mi az újabb idöket illeti. én a gyakorlati életben nem egyszer láttam és látom, hogy a párbérré nézve a magánjogi helyesebben a polgári bíró előtti védelem igénybe vételik s meg is adatik. Igaz, hogy ez a tizedre nézve már korábban meg volt, de a mi késett, az nem mulott. E tekintetben ép ez 1869. évi IV. törvény-cikk tette a legtöbbször s ezen törvény-cikk folytán a párbér magánjogi természetű a polgári bíró előtt folyó védelemben nem egyszer érvényesült. Azzal minden-estre sok van mondva, hogy a párbérről a reallastok lényeges ismérve, a magánjogi védelem teljesen hiány-zik. Ezzel már annál fogva is sok van mondva, mert magának a szerzőnek eredeti álláspontja szerint a pár-bérré nézve a magánjogi védelem hiánya nem volt lényeges ismérve.

A magánjogi védelemre nézve még csak azt aka-rom megjegyezni, hogy az a közigazgatási hatóságok előtti eljárásban is adatható és adatott is. Emlékez-zék csak vissza a szerző a nagyszlatinai párbérvitára. Szerzőnek nem volna szabad feledni, hogy ez a pár-bérvita az a vita, melyre a szerző oly nagy horderejű következtetéseket alapít, éppen abban az irányban, hogy a párbér közjogi természetű szolgáltatás. Szerző sze-rint a nagy-szlatinai párbérvitákon az a kérdés dőlt volna el, hogy a párbér nem magánjogi természetű. Én ugyan ezt a végső döntésben kimondva nem látom, hanem elismerem, hogy a vitában támasztatott igény az alapítványi elmélet segítségével hívásával magánjogi alapon érvényesített, mi már annál fogva is kétségen kívül áll, mert a nagy-szlatinai párbérszolgáltatások mint dologi terhek lettek követelve. Ezen alapon a köz-

igazgatási hatóságok Timon szerint el sem is járhattak volna, miután «a kath. lelkésznek párbérigénye nem kath. egyénnel szemben nálunk másként nem is képzelhető, mint magánjogi czimen, magánjogi viszony alapján, mely habár a parochiális köteleket érinti is, de közvetlenül abból nem ered, nem arra támaszkodik». ¹ Ez alapon nem hiába oda fűzi szerző az okoskodását, hogy: «a magánjogi alapon nyugvó párbér pedig már nem közadó többet, nem tartozik a közjogi vagyonyjogok sorába, épen azért közigazgatási úton nem végrehajtható és ha a kötelezett a szolgáltatást megtagadja, a kath. lelkész csak a polgári bíróságok útján érvényesítheti igényeit». Ha a mondottakból a nagy-szlatai esetre nézve a következtetéseket kivonjuk, arra az eredményre kellene jutnunk, hogy a nagy-szlatai hires kancelláriai döntés egészen kívül esik azon a körön, mely körben a közigazgatási hatóságok eljárhattak. Ugy hiszem, hogy ezt Timon a legkevésbé akarhatja, ami kétségtelenül azt mutatja, hogy abban a felfogásban keresendő a hiba, melyek után indulva ismerte félre oly annyira Timon a párbér jogi természetét. A parochialis kötelék mint közjogi jellegű vonatkozásnak túlhajtása az, ami Timon tévedését okozta. Ettől szerzőnek annál könnyebb lett volna szabadulni, mert az a hely is, mit imént idéztem, mutatja, hogy oly párbérigényt is tud magának képzelni, mely a parochialis köteleket érinti ugyan, de nem közvetlenül abból ered, nem arra támaszkodik. A hiba ép abban rejlik, hogy a szerző azért és csak azért teszi meg a párbért közjogi jellegűvé, mert ez a parochialis köte-

¹ Timon: A párbér Magyarországon 471. l.

léket érinti. A munkának úgyszólván utolsó szavai is megczáfolják a szerzőt. Ha lehet olyan párbérigény, mely a parochialis köteleket érinti ugyan, de nem közvetlenül abból ered, azt is ki kellett volna mutatni, hogy mért nem ilyen a magyar párbérigény. Persze, hogy ezt az oblatiókból eredő párbérré nézve kimutatni úgyszólván lehetetlen. Azt hiszem, hogy a hibás kiindulási pont leginkább a közigazgatási és birói út kérdésénél jön a szerző könyvében napvilágra, amit korántsem lehet azzal ellensúlyozni, mit a szerző legújabb felszólalásában mond:

«Szerintem az alsóbb clerus vagyoni létele a jelen viszonyok között csak addig nyughatik biztos alapon, míg azon közfelfogás meg nem ingattatik, hogy a párbér mint közjogi természetű szolgáltatás közigazgatási úton végrehajtható és a párbér feletti jogviták közigazgatási úton intézendők».

Megengedem, hogy a párbérnek közigazgatási úton érvényesítése sok előnnyel járhat. De ezen állapot szemben az 1869. évi. IV. czikk 1. §-ával a párbér magánjogi jellegénél fogva tulajdonkép alkotmányellenes. Tegyen róla a miniszterium, hogy törvényhozási felhatalmazás alapján a párbér behajtása iránt a választás- és közoktatásügyi miniszterium kötelező erejű szabályozást létesíthessen, ami az adott körülmények között talán legczélszerűbb volna. Természetes, hogy e szabályzásnak meg volnának a maga határai. A parochusnak igényét más vallásfelekezettel szemben nem lehetne közigazgatási útra terelni, mert ez által az ingatlanok feletti dologi bírászkodás is érintetnék. Az 1869. évi IV. t.-czikk előtti jogállapotról való vissza-

térés lehetetlen, de azért az égető bajokon még is csak lehetne segíteni.

A midőn szerzőt most másodízben bírálok, erre szinte felhiva éreztem magam azon lekötelező elismerése által, melyben engem válaszának záró szavaiban részesített. Valójában azt hiszem, hogy nem végeztünk hiábavaló munkát, melynek súlypontja szerző azon munkájában van, melyben a párbérrre vonatkozó hazai adatokat feltárta. Ezt az anyagot mindegyikünk más és más szempontból tette magáévá. Erre nézve szerző oda nyilatkozik, hogy a párbér természetére nézve kifejtett álláspontját, ebből folyó elméleteit a legkevésbé sem látja megingatva s hozzá teszi, hogy jogirodalmunk előremenetele csak úgy várható, ha az úttörő munkák alapos megbirálásban részesülnek. Köszönöm ugyan a figyelmet, melyben engem a szerző részesített, de én mindent az olvasó ítéletére bízok.

Timon válaszában¹ még azt a dicséretet is elhibáztottnak találja, melyben könyvét részesítettem, midőn következőkép nyilatkoztam: Timon könyvének történeti és közjogi alkatrészei azok, a melyek a munka tudományos becsét magasra helyezik. A magánjogi rész szerintem az előbbi részeknek mögötte áll. Értem a magánjogi részben adott bevezetéseket».

Erre Timon a következő választ adja:

«E megkülönböztetés, az anyag illetén szétválasztása könyvemre egyáltalán nem alkalmazható, mert én a párbérintézményt kezdettől fogva mindig közjogi intézménynek tekintvén, könyvemben magánjogi levezetések önállóan elő sem fordulnak.

¹ Timon: A párbér jogi természete. 4. lap.

És midőn valamely intézmény fejtegetésénél a sarkpontot ép az képezi, hogy azon intézmény közjogi vagy magánjogi természetű, akkor az olyan nyilatkozat, hogy a közjogi levezetések helyesek, ellenben a magánjogiak tévesek, nem lehet találó, mert e két állítás lerontja egymást, miután a közjogi és magánjogi levezetések egymással a legszorosabb kapcsolatban jelentkeznek, egymást kölcsönösen feltételezik».

Megengedem, hogy bírálatom színezésében kissé túlhajtottam, annyi azonban bizonyos, hogy ha nem akartam a szerző könyve felett egészen pálczát törni, azt a szétválasztást meg kellett tennem. Ez a szétválasztás nem a bírálat, de a könyv érdekében történt. Azon voltam, hogy a szerző könyve iránt a legjobb akaratot tanúsítsam, de azért az állásponton se csorbuljon. Fogtam tehát magam s megtettem a szétválasztást, a minek a jogosultságát már abban találtam, hogy szerző a párbérintézmény eredetét az oblatiókból származtatta s munkája magánjogi kérdésekkel is foglalkozik.

Most, hogy a szétválasztás jogosultságát szerző megtagadta, most, hogy «az anyag hibás osztályozása» lett hangsúlyozva, kevésbé vagyok feszélyezve abban, hogy véleményemet a munka egésze felől összefoglaljam.

Timont közjogi alapon álló téves kiindulási pontja egészen félre vezette. Az ő conceptiója a parochialis kötelékekből indul ki. Erről azt tudja, hogy közjogi jellegű vonatkozás, de feledi, hogy ezen vonatkozás daczára a parochia tagjai mint ilyenek is magánjogi helyzetbe juthatnak. Ezt még akkor sem veszi észre, midőn a párbért az oblatiókból, tehát ajándékozásokból szár-

maztatja s csak lassú fejlődésben teszi meg a párbért kötelező erejű praestatióvá és pedig consuetudo nyomán, melyre nézve a magánjogi consuetudo elvei alkalmaztatnak. A párbérben már kezdetben egyházi adót lát, s hogy ezt komolyan értette, erről újabb felszólalása győzött meg. Úgy gondolja, hogy a párbér már csirájában közjogi intézmény, ép úgy mint a mai egyházi adó s hogyha itt-ott — Magyarországon semmi esetre — átfejlődés történt, úgy ez az átfejlődés akként ment véghez, hogy az előbb közjogi intézmény lett magánjogivá. Megjegyzem, hogy erről az átfejlődésről Németországon semmit sem tudnak.

Azt hiszem már ez által eléggé ecseteltem Timon kiindulási pontját, melyre vonatkozással Timon azt veti fel ellenem, hogy én a principiális kérdést, vajjon a párbér közjogi vagy magánjogi természetű szolgáltatás-e, csak a bírálat végén, a közigazgatási és bírói út megvitatásánál fejtegetem, miből méltán azt lehetne következtetni, hogy az csak az illetékesség megállapításánál bír jelentőséggel, pedig ez koránt sincs úgy, mert midőn a párbér jogi természete felett vitatkozunk, midőn azon kérdést feszegetjük, vajjon a párbér személyes vagy dologi teher-e, akkor első sorban azon kérdésre kell felelnünk, vajjon a párbér a történelmi jogfejlődésben megmaradt-e azon közjogi alapon, a melyből kiindult, avagy közjogi jellegét veszítve, magánjogi alapra helyezkedett, magánjogi formákat öltött s mint ilyen dologi teherré (reallastá) vált?»¹

Itt a szerző szinte elhomályosítani igyekszik azt, hogy én elvileg ellentétes álláspontunk tudatában lettem

¹ Timon : A párbér jogi természete 5. l.

volna. Mintha bizony én csak az illetékesség kérdésénél jöttem volna rá arra, hogy a párbér magánjogi természetű, mintha bizony én az illetékesség kérdésének vitatása előtt egy szóval is mondtam volna, hogy a párbér közjogi természetű lehetne. Ha e kérdés felől mindjárt bírálatom legelején nem szóltam, úgy ez egyenesen azért történt, mert a szerző könyvét követtem, mely a kérdés kifejtését arról az oldalról, hogy a párbér nem magánjogi, hanem közjogi természetű, már csak akkor adta tüzetesen elő, midőn a történelmi fejlődésről meglehetősen sokat beszélt. Így történt aztán, hogy a dologi teherről szóló vitatást is előbb adtam, mint annak a kifejtését, hogy a párbér magánjogi természetű. Hiába igyekszik a szerző azt a bírálatomra küldeni, hogy ez a párbér jogi természete iránt zavarban lett volna. Hogy ez nálam be ne következzen, ép ezt tanultam meg a szerző könyvéből, melynek történelmi adatai kellettek, hogy kitanítsanak arról, hogy a párbér magánjogi eredetű és természetű, habár az adatok azon téves feltevés mellett használtattak fel, hogy azokban közjogi intézmény lüktet. A tévedés annál nagyobb a szerző könyvében, minél tovább lapozgatjuk. Ami eleinte csak botlásnak tűnik fel, az később mint elvi tévedés tárul fel. A tévedés az illetékességi kérdés tárgyalásánál éri el telőpontját. Hogy még ezt is fokozni lehet, arról csak a szerző újabb felszólalása győzött meg. Nem csodálhatja, ha most már a bírálat is erősebben teljesíti kötelességét, melyre különben szerző a hozzá illő bátorsággal hívott fel.

Szerző még abban is kényes volt, hogy bírálatomból könyvére csak egy szikra dicséret is essék. Ő maga követeli tőlem, hogy egy gondolatban foglaljam

össze bírálatom eredményét. Pedig ez a gondolat nem lehet más, minthogy könyve a jogfejlődéssel homlokegyenest ellentétben áll.

Szerző könyvének e hibája két okra vezethető vissza.

Ezek egyike az, hogy szerző a magyar párbérré nézve egész külön jogfejlődést negélyez, de e mellett még azon másik szélsőségbe is beléesett, hogy csak egészen új, nálunk nagyrészt meg sem is levő intézmények után indult, melyek egyike a katholikusokra nézve az egyházi adó, másika pedig a közigazgatás egészét tekintve a közigazgatás bíraskodás.

Az ilykép megírt könyvben az ellenmondásoknak annyival nagyobbaknak kell lenni, minél nagyobb az a két szélsőség, melyek között a szerző felfogása ingott. Így történik, hogy a historiai jogot a modern jogfejlődéssel összevarta, mitől még az sem tudta megóvni, hogy az az intézmény, a mi nálunk párbér név alatt ismeretes, a külföldön is azon felfogás szerint méltán voltatik, melyet a magaménak vallott.

Midőn e mellettem szóló tényt szerző észre vette, írta meg nevemre intézve kibocsájtott válaszát.

És azt hiszem, hogy ezáltal azt a bajt, melyben könyve szenved, még nagyobbá tette.

A külföldi jogfejlődés általam felhívott jelenségét látva, érvényesítette azt a felfogását, hogy az intézmény Németországon közjogi jellegéből kivetkőzve magánjogivá lett, a mi azonban nálunk meg nem történt. Ez az a mentő horgony, melybe Timon belékapaszkodik s azt hiszem bizonyos reménytelenséggel. Mert hisz azt várja az ember, hogy Timon az átfelődés meg nem történtét fogja kimagyarázni, a mi azonban egyáltalán elmarad. A dolog valójában úgy is áll,

hogy a kimagyarázás lehetetlen. Ha átfejlődésről szólhatunk, úgy az ép a megfordított lehetne. Különbösen a parochialis kötelek abstract fogalma és semmi egyéb nem illik a történelmi bizonyítás keretébe. Abból a fogalomból indulni ki a párbér közjogi természetére nézve pusztá feltevésnél egyebet nem szülhet. Ezen az uton csak az történhetett, hogy szerző a történelmi tényekkel a legnagyobb ellentétbe jött. Ha annak van is bizonyos jogosultsága, hogy a közjogi intézmények bizonyos idő multán magánjogi intézményekké váltak, úgy az átfejlődési ezen törvényének ép a párbérenél, mely oblatiós eredetű, semmi szerepe sincs. Ami az egyházépitkezés kötelezettségre és még a tizedre nézve is találó lehet, az a párbérré nem alkalmazható.

Hozzájárul még ezekhez azon körülmény, hogy Timon a dologi teher fejlődése és irodalma iránt sem volt tájékozott, midőn munkáját megírta. Tulajdonképp így fogott munkája megírásához s bármennyire bizonyítja nekem, hogy munkájában a közjogi részeket a magánjogiaktól elválasztani nem lehet, kiindulási pontja mégis a dologi teher hibás felfogásán alapszik. Hisz munkáját egyenesen arra a célra írta, hogy a párbér körül azt a felfogást lehetetlenítse, mely a párbérről dologi tehernek tartja.

Azt nem tudva bizonyítani, hogy a párbér mint közjogi intézmény, hogy nem változott át — ellentétben a német jogfejlődéssel — magánjogi intézménnyé. Timon imígyen törekszik a bizonyítási kötelezettség alól menekülni:

«Azt a bíráló úr is elismeri, hogy a párbér eredetére nézve közjogi természetű szolgáltatás, hogy a hivek oblatiói a parochialis kötelek alapján váltak

kötelező szolgáltatásokká, praestatiókká. Ebből önkényt következik, hogy midőn a bíráló később a párbért úgy állítja elénk mint középkori dologi terhet, mint reallastot; akkor már annak bizonyítása főkövetelmeny, hogy a párbér közjogi természetét veszítve magánjogi alapra helyezkedett: a mennyiben dologi teherré vált, mindazon kellékekkel rendelkezik, melyek a középkori dologi terhek ismérveit képezik. Annál is inkább megkövetelhető a bizonyítás, mert a párbér hosszú időn át, mint önkénytes szolgáltatás szerepelvén, annak reallasttá átfejlődése úgy hazánkban, mint másutt, csak igen későn, csak akkor következhetett be, midőn már a közjogi és magánjogi fogalmak jobban szétváltak egymástól. Elég bizonyosság erre nézve azon körülmény, hogy a reallastokról irt nagyszámu német monografiákban a párbérral azonos szolgáltatások, mint ismeretes reallastok, sehol fel nem említetnek, holott a többiek, mint pl. a tized, a járadék stb. beható megfigyetés tárgyát képezik

Én megvallom, hogy a párbér magánjogi természetű szolgáltatássá válásának, magánjogi alapra helyezkedésének igazolását a bírálatban sehol sem találtam . . . »

Látni való, hogy a szerző miként igyekszik magától minden bizonyítást elhárítani, akár egy perlekedő fél, ki minden bizonyítást ellenfelére akar tolni. Bocsánatot kérek, jól átgondolt theoria soha sem jöhet oly helyzetbe, hogy ne tudjon vagy ne akarjon bizonyítani.

De az idézett hely több tekintetben is figyelmet érdemel.

Először is azt teszi meg az idézett hely, hogy olyasmit fog reám, mit én sohasem tettem. Ugyanis azt mondja, hogy én elismertem volna, hogy a párbér eredetére nézve közjogi természetű szolgáltatás s azt is elismertem volna, hogy a hivek oblatiói a parochialis

kötelék alapján váltak kötelező erejű szolgáltatásokká. Sem az egyik, sem a másik nem olyan, a mit én elismertem volna. A mi ép az első elismerést illeti, ezt annál kevésbé tehettem, mert egész bírálatom főleg az ellen irányul, hogy a párbér nem közjogi jellegű intézmény. Én a párbért az egyházi adóval elvi ellentétbe tettem s ezt a párbérré nézve még az egyházépítkezési kötelezettséggel szemben is megtettem.

Úgy látszik szerző azt akarja ellenem kifordítani, hogy a következőkép nyilatkoztam:

«Abból, hogy a párbér a parochialis kötelék *alapján* fejlődött, nem tudnám egy könnyen azt megállapítani, hogy a párbér közjogi jellegű szolgáltatás. A régi jogi rendben a közjogi és magánjogi vonatkozások összeolvadnak. Így volt ez a jobbági terhek dolgában is. Maga a jobbágyság intézménye első sorban közjogi tekintet alá esik. A közjogi természetű intézményhez fűződnek, aztán magánjogi értelemben vett jogok és kötelezettségek. Így van ez a párbér dolgában is. A parochialis kötelék igaz, hogy közjogi jellegű, de abból a magánjog keretébe eső jogok és kötelezettségek fejlődtek ki».

Ez volna az a hely, a minek segítségével Timon engem a saját maga által elkövetett hibába bele akarna sodorni. Annak, hogy én a parochialis kötelékből származtatom a párbér kötelezővé válását, mint azt ki is fejezem, csak az az értelme, hogy a párbér a parochialis kötelék *alapján* fejlődött. Ki is tagadhatná, hogy azért tették a hivek jogi szokásból az oblatiókat kötelezőkké, mert bizonyos parochiához tartoztak, csak hogy ennek a kötelezővé válásnak a jogi szokás s nem a parochialis kötelék a közvetlen forrása.

Még kevésbé mondhattam tehát azt, hogy az oblatiokat a parochialis kötelék tette kötelezőkké úgy, hogy a kötelezettségnek közvetlen forrása a parochialis kötelék volna. Ez csak a szerző tévedése. Én a kötelezővé válás jelenségét csak a consuetudoból magyarázom. Az egyenesen a szerző specialitása, hogy a consuetudo helyett a parochialis kötelékre van figyelemmel, a mi mellett aztán a magánjogi mozzanat, a jogi szokás egészen kárba vész. Ezt a hibát hiába tukmálja reám a szerző, a mely hiba a legjobban mutatja, hogy hol rejlik tévedésének alapja. Hogy mert a hivek a parochia kötelékében állottak, keletkezett a laudabilis consuetudo, ez nem a parochialis köteléket, de a jogi szokást teszi normativummá. A jogszabályt nem más teremtette meg, mint a jogi szokás, melynél a parochialis kötelék csak mint occasio consuetudinis szerepelhet, a mire régente is csak azt mondták volna, hogy az a távolabbi jogforrás. Azt már az iskolában megtanultuk, hogy nem a törvényalkotót vezetett indok a tárgyilag vett jog forrása, de maga a jogszabály. A senatusconsultum macedonianum maga adja a szabályt s nem az a körülmény, hogy mert Macedo megölte apját, kellett olyan senatusconsultumot hozni, hogy a fiu apja beleegyezése nélkül érvénytelenül csinál adósságot. A mondatokból is láthatjuk, hogy min sarkal a Timon teoriája. Azt tartja ugyanis, hogy a parochialis kötelék tette az oblatiokat praestatiókká, a minél az az elemi hiba esik meg rajta, hogy a jogfejlődés indító okát teszi meg a consuetudo helyett a tételes jog forrásává.

Hiába akar engem Timon az olvasó előtt arra bírni, hogy én bizonyítsak akkor, mikor tulajdonkép neki kellene, s ez neki még ráfogásokkal sem sikertül. Az

idézett helyből lehet a mi vitánkat a legjobban megítélni s annyival inkább, mert az a Timon ki a közjogot és magánjogot a fejlődés első időire nézve is oly élesen külön választja, itt már arról is beszél, hogy a párbér magánjogi intézménynyé megalakulása oly időre eshetnék, midőn a közjogi és magánjogi fogalmak egymástól jobban szétváltak. Itt még azt is felhozza hogy a német monographiákban a párbérral rokon szolgáltatások, mint ismeretes reallastok, sehol fel nem említettnek. Olyan ez, mint a szalmaszálba való kapaszkodás, midőn Timon maga Németországon dologi teherré átfejlődést lát véghez mentnek s most már a a német bírósági gyakorlat sem ismeretlen előtte.

Timon válaszából én csak azt tudom megállapítani, hogy most már jobban tudjuk, hogy munkája minő hibás feltevés alapján iratott meg. És ez annyival inkább kár, mert az a sok adat, melylyel szerző dolgozott s az a sok igyekezet, melyet tanusított, jobb sorsra lett volna érdemes. Ez annyival inkább kívánatos lett volna, mert szerző, azon kevesek közé tartozik, kik képesítve volnának arra, hogy a magyar jogi életnek a történelembe viszonyuló adataiból dolgozzanak úgy, hogy ennek a gyakorlati élet ne kárát, de hasznát vegye.

A PÁRBÉR A KURIA ELÖTT.

A m. kir. Curia polgári teljes tanácsülése elé a következő két kérdés került eldöntésre:

1. Oly esetekben, midőn a római katolikus lelkész követeli a párbért, illetve a lelkészi illetmény kiszolgáltatását, ha a követelési jogalap tagadásba vétetik vagyis midőn ama vitássá vált kérdés döntendő el, vajjon a követelt lelkészi illetmény birtokhoz kötött dologi terhet vagy személyes járandóságot képez-e, ekkor vajjon a közigazgatási hatóság van-e hivatva eljárni, — vagy pedig a rendes bíróság illetékes-e?

2. Ha a fentebbi esetben a rendes bíróság hatásköre állapittatik meg, kérdés, hogy oly esetekben, midőn a római katolikus lelkész a parochia kötelékébe nem tartozó más vallású egyéntől követeli a párbér, illetve a lelkészi illetmény kiszolgáltatását, vajjon a párbér eme más vallású egyén ellenében vagyonnal összekötött dologi tehernek tekintendő-e vagy nem s ha igen, mikor és mennyiben?

Látni való, hogy mindkét kérdés a dologi teher kérdése körül van összpontosítva. Már a bírói hatáskör kérdésébe bele van a dologi teher kérdése vegyítve s a felelet így kéretik, tehát csak arra az esetre, ha a követelő fél által a párbér mint dologi teher érvényesítettik. Csak ezen a csapáson megy azlán a

második kérdés, midőn a kérdést a dologi teher fenn vagy fenn nem forgása dolgában élesíti ki.

A teljes ülés által adott feleletek állítólag így hangzanak:

1. A körülírt esetben a kérdés eldöntésére mindig a rendes bíróság az illetékes.

2. Az a körülmény, hogy a párbér a *canonica visitatió*ban telkenként yeltetett ki, nem teszi a párbért dologi teherré.

Látni való, hogy az első felelet által a vitás kérdés lényege egyáltalán nincs érintve. Az első feleletből még mindig nem lehet tudni, hogy a curia szerint a párbér magánjogi avagy közjogi czímen alapszik. Az első kérdésre adott felelettel csak az van kimondva, hogy ha a párbér dologi teherként, tehát magánjogi czímen igényeltetik, a bíróság illetékes. Ezzel természetesen nincs a felett vélemény nyilvánítva, hogy helyesen vagy nem helyesen támasztatik a párbér iránti igény magánjogi alapon. Az első kérdésnél a curia még csak azzal foglalkozik, hogy egy különleges esetre tekintettel arra adjon felvilágosítást, hogy a magánjogi czímen követelő fél felhívására megtagadhatja-e a bíró a maga hatóságát. Természetes, hogy nem.

Már a második kérdésre adott feleletben rejlik valami abból, hogy a párbérnek mégis csak magánjogi alapon nyugvónak kell lenni. Igaz, hogy a dologi teher kérdésében igen tartózkodó állást foglal el, de ez az egész felelet mégis csak magánjogi alapon mozog. Annak a megfontolásnak, hogy a párbér közjogi és nem magánjogi természetű vagyis annak a megfontolásnak, hogy a párbér egyházi adó s nem magánjogi természetű követelés, az volna a következménye, hogy a máso-

dik kérdésre megelégszik azzal a felelettel, hogy a parochialis köteléken kívül állókra nézve az ki van elvileg zárva, hogy a párbér irányukban dologi teher lehessen. Midőn a curia nem így felel s nem áll rá a második kérdésből kiérezhető állásra, ezzel az is el van árulva, hogy a curia a párbért magánjogi alapon láló követelésnek kell hogy tekintse. A curia nem látja elvileg kizártnak azt, hogy a párbér dologi teher lehessen, hanem csak azt mondja, hogy a párbér nem lett még annak következtében dologi teherré, hogy a párbér a canonica visitatióban telkenként vettettet ki. Ezzel a negatív felelettel még a dologi teher kérdése felett sem tört a curia pálczát, mert csak az van ki-mondva, hogy a teher dologiságát nem keresi ép a párbér telkenként történt kivetésében. Ami mint pozitív a második kérdésre adott feleletből kitünik, az az, hogy a curia a párbért mint magánjogi alapon álló követelést kellett hogy tekintse.

És ezt a kérdést, ha ki nem kerülhette ott, hol a dologi teher kérdésében egy negatív eredményre jutott, azt hiszem látnia kellett már az első kérdés megfelelésénél. Igen nagyon természetesnek találnám, ha megtörtént volna, hogy a curia az első kérdést kiszélesítette s így adta volna a választ: «Vítás párbérügyekben mindig a rendes bíróság az illetékes». Ez lényegesen összefüggne azzal, amint a második kérdésre válaszolt, s az emelné tulajdonkép általános elvi alapra a még csak ezután szövegezendő döntést. Mert ha úgy áll a dolog, hogy a párbér egész intézménye magánjogi természetű, akkor az első kérdést ki kellett szélesíteni, miután az nem kivételes dolog, hogy a bíróság vítás párbérügyben illetékes. Nem is az volt a szakértők

előtt vitás, hogy valamely fél mehet-e a bíróság elé, ha dologi terhet akar érvényesíteni, de az, hogy általán a párbérviták eldöntésére miféle hatóság az illetékes.

Mindezekre azért tartottam szükségesnek a figyelmet felhívni, mert nemsokára azután, hogy a kuriai határozatnak híre ment, az a vélemény támadt, hogy a kuria a párbért közjogi intézménynek tette meg.

Maga Timon Ákos a «Nemzet» december 8-iki számában így ír:

«A curia mindkét határozatának közös kiindulási alapját azon történelmi igazság felismerése képezi, hogy a párbér a magyar jogfejlődés szerint a parochialis kötelekből folyó egyházi közteher, mely mint ilyen a canonica visitatio alapján csak a parochialis kötelekbe tartozóktól követelhető. Ezen kiindulási alpra támaszkodva döntött a curia úgy az illetékességi kérdésben, mint ama másokban, vajjon a párbér dologi tehernek tekinthető-e s ha igen mennyiben».

Hogy ily következtetés legyen a curia határozatából vonható, én semmikép sem látom be. A curia a második kérdésnél egyáltalán nem úgy szól, hogy a párbér csak a parochialis kötelekbe tartozóktól volna követelhető. A dolog csekély nézetem szerint ép ellenkezőleg áll. De ha még azt meg is engedném, hogy a szerzőnek talál majd igaza lenni, ha a kuria elvi döntését teljes szövegében olvasni fogjuk, egyet minden körülmények között fentartok és ez az, hogy a magyar történelmi jogfejlődés szerint ahhoz kétség nem is férhet, hogy a párbér intézménye magánjogi alapon áll. Így van ez a külföldön is, már tudniillik ott, hol a párbérral ugyanazon fejlődésű intézménnyel találko-

zunk. Szerző szerint Magyarország volna az a ritka kivétel, a hol az nem úgy volna, mint a külföldön, hanem épen megfordítva. A dolog valójában úgy áll, hogy nem a magyar jogfejlődés az oka annak, hogy Timon Ákos a dolgot megfordítva látja, de ő maga.

Még a könyvéből is mást kell kiolvasnom, mint a mit állít. Hogy e tévedés mire viendő vissza, erről már eléggé szólottam.

Inkább azzal toglalkozom, hogy mi a jelentősége annak, hogy a curia a telkenként történt kivetést nem tartja olyannak, hogy ez által a párbér dologi teherre vált volna.

Ez most a kérdés s kellő megfigyelést igényel.

Annyi bizonyos, hogy a dologi teher kérdését csak úgy általában eldönteni bajos is lett volna. A curia legfeljebb csak negatív jellegű kijelentést tehetett. Mindazáltal kérdés, hogy mit értett alatta.

Hogy a párbér-kivetés telkenként történt, az igen természetes. A kivetés jóformán birtokaránylag ment. Az egész telkes jobbágyra nagyobb teher rovatott, mint a féltelkesre és így tovább. Ez igen természetes. Nézetem szerint a curia kimondása nem is érthető egyébre, minthogy a birtokkulcs szerinti kivetés (egész telkes, fél telkes) magában véve nem elégséges arra, hogy dologi teher megteremtéséről szólhassunk. Ez csak ott kezdődnék, hol maga a telek által rovatik meg (*sessio solvit, domus solvit*) a mindenkori birtokos, feltéve, hogy mint a protestáns, mentességet nem élvez. Én részemről nem látom a curiának a második kérdésre adott feleletében kifejezve, hogy a mikor ugyszólván a telek rovatott meg, hogy még ekkor sem lehetne dologi teher megalakulásáról szó. Hogy ezt

kifejezze. erre nézve nem a telkenként történt kivétési kellett volna hangsúlyozni. de azt, hogy még magának a telekre történő kivetésnek (*sessio solvit, domus solvit*) sincs az a hatása, hogy dologi terhet létesítsen.

Hisz ha még ez sem volna elégséges, hát hol kezdődnek az a határ, melyen túl a párbér már dologi teherré válhatott.

A *sessio solvit, domus solvit* kifejezéseknek az 1647. évi XII. t.-cikkben erős alapjuk van.

Azt már tudjuk, hogy e törvénycikkben a párbérrre vonatkozólag a «*solutiones personales seu sessionales*» kifejezések használatnak, ami által jelezve van, hogy a párbérszolgáltatások nem csak mint oly fizetések tesznek számot, melyek személyes jellegűek, de mint olyanok is, melyek az ingatlan vagyonnal szoros összeköttetésben állanak, melyek az ingatlan vagyon terhei gyanánt jelentkeznek. Ezért tesz a törvény a *personalis* és *sessionalis* fizetés között különbséget. Az utóbbi jellegű fizetés — mintegy ellentétben az előbbivel — azon párbérfizetés, melyet a telkekkel bíró jobbágyság teljesít világos jeléül annak, hogy a telkeket bíró jobbágyságra nézve a párbér már mint dologi teher állandósult. E mellett az 1647. évi XII. t.-cikk kétségtelenül bizonyít. Az e törvénycikk meghozatala utáni időre már törvényben jelentkező elv, hogy a hol a párbér telekkel függ össze, a párbérfizetési kötelezettség nem *personalis* természetű.

Ebből az álláspontból tulajdonkép úgy kellene tekinteni a dolgot, hogy akkor, inidőn telkes jobbágyra nézve van a párbér megállapítva, ez már dologi terhet jelent, akár az mondassék, hogy *colonus solvit*.

akár az, hogy *sessio solvit*. Ezért mondtam már első bírálatomban azt, hogy nem ép a kifejezések döntenek. A vélelemnek ott, hol telkes jobbagyra esett párbérteherről van szó, a teher dologisága mellett kell harczolni.

Ez az a vélelem, mit én a curia határozata által lerontva látok és semmi egyéb.

Igaz, hogy ez magában véve is erős dolog, de a határozat még nem hat el odáig, hogy a *sessio solvit*, *domus solvit* és hason kifejezéseknek azt a jellegét le akarná rontani, hogy dologi terhet jeleznek.

És az annyival kevésbé lehet így, mert a dologi teher létrege egyenesen rámutató kifejezések az 1647. évi XII. l.-cikkkel összefüggésben állanak. Ezek a kifejezések a *canonica visitatiók*ban ép a törvény meghozatala óta válnak mindinkább gyakoriakká, mit Timon könyvének adatai kétségen kívül valóvá tesznek. A kifejezések, nem önkényes, nem esetleges kifejezések, habár tulajdonkép — újra ismétlem — nem ép a kifejezéseken fordul meg a kérdés.

Ezeken a kifejezéseken tulajdonkép túl kellett volna menni s az 1647. évi XII. l.-cikkben foglalt útmutatáshoz képest a birtokos jobbagyság telki állományait olybá kellett volna venni, melyek a párbér mint dologi tehernek elvi szempontból *substratumát* képezik. De ép azért, mert ez nem történt, mert a curia a dologi teher érvényesülését követelő felet minden mellette harczoló vélelem nélkül hagyta s oly bizonyítási kötelezettséget rótt rá, mely nézetem szerint a történelmi felfogással ellenkezik, ahhoz mint legkevesebbhez ragaszkodni kell, hogy ott, hol a *canonica visitatio* világosan szól (*sessio solvit*, *domus solvit*), a

dologi teher álláspontja még se vesszen jóformán egészen kárba. Ha még ennyi sem ismertetnék el, úgy annak kevés értelmelene, hogy lehet eset, hogy a párhér még is csak dologi teher.

A curia a dologi teher kérdésében a következőkép szólt:

Az a körülmény, hogy a párhér a canonica visitationban telkenként vettetett ki, nem teszi a párhért dologi teherré.

Ezzel a dologi teher álláspontja nincsen tagadva, sőt fel van tételezve, hogy a párhér adott esetekben dologi teher lehet. A mely napon azonban a curia ki fogja mondani, hogy a telekre mért kivetés (sessio solvit domus solvit) sem állapítja meg azt, hogy a párhér dologi teher, azon a napon akár azt is kimondhatná, hogy a párhér nem dologi teher. Az előbbi az utóbbival majdnem egyértékes.

Egy történelmi intézmény minden jogosultságát elveszítené, még pedig úgy, hogy mielőtt eltöröltetnék, már is az az állapot következne be, hogy a jogkereső fél jogát csak elvéve kereshetné, mert jogát ritkán tudná bizonyítani. Ilyen elvi kijelentésre legfelsőbb biróságunk alig készülhet.

A párhér intézményét a multból örököltük át. Úgy vagyunk vele, mint sok történelmi intézménnyel, melyet már alig értünk meg. A tiszta, a hamisítlan történelmi ismeret kell hozzá, hogy velök bántani tudjunk, különösen akkor, midőn végső vonaglásukat szenvedik. A jelen századnak adatott meg az, hogy

habár az előző század vívmányait fel tudta ölelni, a történelmileg fejlett intézmények ismeretébe be tudott hatolni. Ezen a téren ép a jog tudománya tett óriási haladást. És ez a haladás kizárja azt, hogy történelmi jogintézmények másképp méltányoltassanak, mint a maguk mivoltukhoz képest. Az igaz, hogy mai nap is lehetnek tévedések, de az már mégis csak ki van zárva, hogy a felfogásokban oly egyoldalúságok érvényesülhessenek, mint régente. A ki teszem ma a párbért, mint intézményt mellőzni kívánja, az nem fogja azon kezdeni, hogy azt a maga lételében megtagadja vagy megkevesbitse. Legkevésbé teheti ezt a bíró, ki midőn igazságot mond, visszaszáll, ha kell, a multba, hogy mindazt előkeresse, ami a megvédendő intézmény mellett szól. Ezen kötelessége teljesítésében nem fog rá zavarólag hatni, hogy a jelen kor gyermeke s hogy előítéletekkel kell szembe szállni. Az még a jövő feladatait is jobban szolgálja, ki a helyett, hogy a bajokat leplezné, a multból reánk származott állapotokat nem takargatja. Hogy ezt nem tettem, ezen hitben zárom be soraimat.

SAJTÓHIBÁK.

- Czímlyapon «képesített egyetemi tanár» helyett: *képesített egyetemi magántanár*
37. lap, 2. sor alulról «az a kérdése» helyett: *az a kérdés*
59. lap, 1. sor felülről «a páros s birtokos» helyett: *a páros birtokos*
59. lap, 5. sor felülről «ezon» helyett: *azon*
60. lap, 18. sor felülről «községi» helyett: *közjogi*
62. lap, 19. és 20. sor felülről «természeténél» helyett: *természetéről*
63. lap, 2. sor felülről «kötelezettség» helyett: *kötelezettség*
63. lap, 6. sor felülről «adózási fogalma» helyett: *adózási fogalom*
63. lap, 8. sor felülről «parochialis kötelezettség» helyett: *parochialis kötelek*
64. lap, 7. sor felülről «községi» helyett: *közjogi*
73. lap, 16. sor felülről «mert — ez az usus» helyett: *mert ez az usus*
76. lap, 4. sor alulról «feledve» helyett: *felvetve*
77. lap, 11. sor alulról « , az» helyett: *Az*
86. lap, 7. sor felülről «tartottak» helyett: *tartották*
88. lap, 15. sor felülről «híraló» helyett: *szerző*
93. lap, 7. sor alulról «bevezetések» helyett: *levezetések*
95. lap, 18. sor felülről «miből» helyett: *miből*
98. lap, 11. sor felülről «átfejlődési» helyett: *átfejlődés*

A PALLAS

irodalmi és nyomdai részvénytársaság könyvkiadóhivatalában (Budapest, IV. ker., Keoskeméti-utca 6. sz.) megjelent és minden könyvárusnál kapható:

A PÁRBÉR MAGYARORSZÁGON

JOGTÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE ÉS JELEN ÁLLÁSA SZERINT

OKLEVÉLTÁRI NYOMOZÁSOK ALAPJÁN

Irta

TIMON ÁKOS

jogtudor, képesített egyetemi magántanár, a győri kir. jogakadémia jog- és államtudományi karánál a jogtörténet és az egyházjog nyilvános rend. tanára.

Ára 4 forint.

Ezen általános elismerést aratott, a képviselőház vitái alkalmával oly igen méltányolt, nagy irodalmi beccsel bíró munka gazdag forrás-tanulmányok alapján könnyen érthető világos modorban teljesen kimerítőleg adja elő a párbér-intézmény történelmi fejlődését és a pozitív párbérjogot. Ez utóbbit ugyyszólván szerző maga alkotta meg hazánkban az általa felkutatott nagybecsű okmányok alapján. A pozitív rész minden vitás párbérügyben biztos utmutatóul szolgál egy a katolikus egyház kebelén belül, mint a hitfelekezet szempontjából, mert is ezen könyv tudományos hecse mellett nélkülözhetlen segédeszköz és tanácsadó a lelkészek, bírák, közigazgatási hivatalnokok, ügyvédek és párbérkötelezetek számára. — A 411 lapra terjedő szöveghez 1 darab okirat függelék van csatolva.

